

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

**Role sociálního pracovníka v dětském domově při
přípravě dětí na integraci do společnosti po odchodu
z ústavního zařízení**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program: **SOCIÁLNÍ POLITIKA A SOCIÁLNÍ PRÁCE**

Autor: Andrea Nekolová

Vedoucí práce: Mgr. Veronika Benešová, Ph.D.

České Budějovice 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci s názvem *Role sociálního pracovníka v dětském domově při přípravě dětí na integraci do společnosti po odchodu z ústavního zařízení* jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 2. 5. 2019

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Veronice Benešové, Ph.D. za cenné připomínky, rady a trpělivost při odborném vedení mé bakalářské práce. Dále bych ráda poděkovala informantům za jejich čas a výbornou spolupráci při rozhovorech. Poděkování patří i mé rodině za její podporu a důvěru.

Role sociálního pracovníka v dětském domově při přípravě dětí na integraci do společnosti po odchodu z ústavního zařízení

Abstrakt

Bakalářská práce je zaměřena na roli sociálního pracovníka při přípravě dětí na integraci do společnosti po odchodu z ústavního zařízení, konkrétně z DD. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části je popsán systém náhradní ústavní výchovy v ČR a jednotlivá zařízení ústavní péče. Jsou zmíněny příčiny a rizika umístění dítěte do dětského domova. Dále je věnována pozornost roli sociálního pracovníka v DD a přípravě dětí na odchod z DD. Jsou vyjmenovány formy následné pomoci pro mladé dospělé.

Cílem práce bylo určit, jakým způsobem se podílí sociální pracovníci v DD při přípravě dětí na odchod ze zařízení a následnou integraci do společnosti a jaké metody a techniky při své práci využívá. Dalším cílem bylo zaměřit se na postoje dětí na integraci do společnosti po odchodu z ústavního zařízení a na jejich informovanost ohledně možností následné pomoci. Zjišťována je také připravenost mladých dospělých v určitých oblastech potřebných pro jejich samostatný život po odchodu z DD.

K uskutečnění výzkumné části bakalářské práce byl použit kvalitativní typ výzkumu a technika polostrukturovaného rozhovoru. Výzkumný soubor byl tvořen dětmi a sociálními pracovníky z DD v Humpolci a z DD Senožaty. Výsledky byly zpracovány metodou otevřeného kódování. Prostřednictvím výzkumu mělo být zjištěno, zda jsou děti dostatečně připraveny na běžný život, případně v kterých oblastech je třeba se na problematiku integrace do společnosti více zaměřit. Výsledky výzkumu mohou být zpětnou vazbou pro sociální pracovníky v DD a dalších ústavních zařízeních. Mohou posloužit jako pomůcka při práci s mladými dospělými odcházejícími z dětských domovů.

Klíčová slova

dětský domov; integrace do společnosti; následná péče; odchod z dětského domova; sociální pracovník; ústavní výchova

The Role of a Social Worker in a Children's Home when Preparing Children for Integration into Society after Leaving the Institution

Abstract

The bachelor thesis is focused on the role of a social worker when preparing children for integration into society after leaving institutional care, specifically children's home. The thesis is divided into theoretical and practical part. The theoretical part describes the system of substitute institutional care in the Czech Republic and individual institutions of institutional care. The causes and risks of placing a child in a children's home are mentioned. Furthermore, attention is paid to the role of the social worker in the children's home and the preparation of children for leaving the children's home. The forms of aftercare for young adults are listed.

The aim of the thesis was to determine how a social worker in a children's home participates in preparing children for leaving the institution and their subsequent integration into the society and which methods and techniques a social worker uses during her work. Another objective was to focus on the attitudes of children to integration into the society after leaving institutional care and to their awareness of aftercare possibilities. The readiness of young adults in certain areas needed for their independent life after leaving the children's home is also investigated.

The qualitative type of research and the technique of semi-structured interview were used to carry out the research part of the thesis. The research group consisted of children and social workers from the children's home in Humpolec and from the children's home Senožaty. The results were processed using the open coding method. Through the research, it was to be ascertained whether children are adequately prepared for everyday life, or in which areas more focus is needed on integration into society. Research results can be used as a feedback for social workers in children's homes and other institutional facilities. They can serve as an aid when working with young adults leaving children's homes.

Key words

aftercare; aftercare possibilities; children's home; institutional care; leaving a children's home; social worker

Obsah

Úvod.....	7
1 Teoretická část	9
1.1 Systém náhradní ústavní výchovy.....	9
1.1.1 Výchovný ústav.....	11
1.1.2 Diagnostický ústav	12
1.1.3 Dětský domov	13
1.1.4 Dětský domov se školou	14
1.1.5 Příčiny umístění do dětského domova	14
1.1.6 Rizika umístění do dětského domova.....	16
1.2 Úloha sociálního pracovníka v dětském domově.....	18
1.2.1 Právní předpisy užívané při práci sociálního pracovníka v dětském domově.....	19
1.3 Příprava na samostatný život a možnosti následné péče v ČR.....	20
1.3.1 Legislativní ukotvení.....	20
1.3.2 Proces přípravy na odchod z dětského domova	21
1.3.2.1 Dosažené vzdělání.....	23
1.3.2.2 Sociální a praktické dovednosti.....	24
1.3.3 Možnosti následné pomoci.....	25
1.3.3.1 Pomoc ze strany dětských domovů	26
1.3.3.2 Pomoc ze strany státu.....	26
1.3.3.3 Pomoc ze strany neziskových organizací.....	27
1.3.4 Možnosti bydlení.....	30
2 Praktická část	31
2.1 Cíle.....	31
2.2 Výzkumné otázky	31
3 Metodika	31
3.1 Metody a techniky sběru dat	31
3.2 Výzkumný soubor	33
3.3 Realizace výzkumu	34
4 Výsledky	35
5 Diskuse.....	41
6 Závěr	47
7 Seznam použitých zdrojů	49
8 Přílohy.....	53
9 Seznam zkratk	55

Úvod

Téma bakalářské práce bylo zvoleno v souvislosti se studiem a výkonem odborné praxe v dětském domově. V dětském domově mě nejvíce zajímal život mých vrstevníků, kteří neměli v životě štěstí, nenarodili se do správné rodiny a byli umístěni do dětského domova z různých důvodů. Jelikož v dětském domově bylo několik adolescentů, kteří mi byli věkově blízcí, zajímalo mě, z jakých důvodů se zde ocitli a kam vedou jejich cesty po opuštění ústavního zařízení. Tito mladí dospělí nemají možnost obrátit se na své rodiče v situacích, které jsou pro ostatní rodiny běžné. Kdo těmto mladým dospělým poskytne potřebnou radu a kdo jim poskytne pomoc ohledně záležitostí, které za nás ostatní mnohdy zařídí rodiče, i přesto, že jsme již dospělí a samostatní? Jelikož jsem měla spoustu otázek ohledně následného života mladých dospělých po odchodu z dětského domova, rozhodla jsem se v mé bakalářské práci věnovat mimo jiné možnostem, které se mladým dospělým v České republice nabízí.

Myslím si, že problematice odchodu z ústavního zařízení je v České republice věnováno málo pozornosti. Stále častěji se objevuje tzv. nálepkování dětí z dětského domova – společnost o nich mluví jako o dětech z dětského domova, které vyrůstají pro kriminál a v životě nic nedokážou, po odchodu z dětského domova skončí na ulici apod. Avšak málokdo ví, že z dětských domovů odchází mnoho mladých dospělých, kteří mají jasnou představu o svém budoucím životě, jak pracovním, tak osobním, oproti dětem z běžných rodin, podporovaných rodiči často i dlouhou dobu po dovršení zletilosti. V bakalářské práci se tedy věnuji teoretickým východiskům problematiky odchodu mladých dospělých z ústavního zařízení za účelem zlepšení informovanosti veřejnosti.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části vysvětluji systém náhradní ústavní výchovy v České republice a její formy v podobě jednotlivých zařízení. Budu se zabývat příčinami umístění dětí do ústavní výchovy a riziky spojenými s tímto typem náhradní výchovy. Dále se zaměřím na roli sociálních pracovníků v dětském domově, např. jakým způsobem se podílí na přípravě na samostatný život dětí a s jakými orgány a institucemi spolupracují. Vymenuji konkrétní formy pomoci, jenž lze využít při sociálním začleňování do společnosti.

K uskutečnění výzkumné části použiji kvalitativní typ výzkumu, vybranou metodou bude dotazování. Výzkumný soubor budou tvořit děti a sociální pracovníci z Dětského domova v Humpolci a z Dětského domova Senožaty, pro jejichž výběr použiji metodu účelového

výběru. Jako technika bude použit polostrukturovaný rozhovor. Pomocí získaných odpovědí bude zjištěno, zda jsou děti dostatečně připraveny na běžný život, případně v kterých oblastech je třeba se na problematiku integrace do společnosti více zaměřit.

Bakalářská práce by mohla přinést přehled o možnostech pro mladé dospělé opouštějící dětský domov a seznámit širokou veřejnost s tím, jakou roli má sociální pracovník při přípravě dítěte na odchod z ústavního zařízení. Mohla by také informovat společnost o činnostech nadací, jenž se zaměřují na pomoc cílové skupině dětí z dětských domovů.

1 Teoretická část

1.1 *Systém náhradní ústavní výchovy*

V této kapitole se zaměřím na to, jak v České republice funguje systém náhradní ústavní výchovy. Kromě náhradní ústavní výchovy existuje možnost náhradní výchovy rodinné, přičemž obě tyto formy dle Vyskočila (© 2014) poskytují přechodnou a dlouhodobou péči.

Já se však budu zabývat náhradní ústavní výchovou a vysvětlím, jak vzniká, v jakých právních předpisech je upravena, jaký je její účel a jak končí. Zaměřím se na konkrétní ústavní zařízení, v kterých je náhradní ústavní výchova vykonávána.

Ústavní péče je spravována v České republice třemi ministerstvy. Za děti do tří až pěti let věku nese zodpovědnost Ministerstvo zdravotnictví, přičemž zařízení pro tyto děti jsou dětské domovy pro děti do tří let, dětská centra a kojenecké ústavy. Děti od tří do osmnácti let s mentálním postižením či jinou závažnou poruchou spadají pod Ministerstvo práce a sociálních věcí a jsou umístovány do domovů se zvláštním režimem. Zdravé děti, děti s poruchami chování či tělesným postižením, které jsou starší tří let, má na starost Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. V této oblasti plní účel ústavní péče dětské domovy, dětské domovy se školou a diagnostické ústavy. Všechna výše uvedená zařízení jsou zpravidla smíšená nebo rozdělená podle pohlaví. Zařízení jsou většinou rodinného typu, kdy děti bydlí v buňkách pro šest až osm dětí. Takové buňky mohou být v celém zařízení nejvýše tři, ale existuje řada výjimek pro jejich počet (Novotný, 2015).

Český právní řád se skládá z řady zákonů definujících ústavní péči (Novotný, 2015). Za zastřešující právní předpis lze považovat zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který upravuje obecně oblast náhradní péče o dítě, a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, popisující proces předcházející nařízení ústavní výchovy. Vedle toho se i na činnost ústavních zařízení vztahuje řada mezinárodních úmluv a navazujících doporučení mezinárodních organizací např. Směrnice o náhradní péči o dítě (Analýza sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi, © 2014). Významným pramenem je také Úmluva o právech dítěte (Vyskočil, © 2014). Náhradní výchovu dále upravuje Listina základních práv a svobod, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád a další vnitrostátní normy upravující nebo dotýkající se institutu náhradní péče. Novotný (2015) zmiňuje také zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách v pozdějších novelizacích, kterým se řídí

zdravotnická zařízení a zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, jenž je právní oporou pro zařízení Ministerstva práce a sociálních věcí.

Dle Vyskočila (© 2014) v současné době právní rámec jasně vymezuje přednost náhradní rodinné výchovy před náhradní ústavní výchovou. V domácnostech, kde rodina z různých důvodů v péči o dítě zcela selhává a nepřipadá v úvahu osvojení či není možná pěstounská péče, je nezbytné zajistit dítěti jiné výchovné prostředí (Matějček, 1999). Náhradní rodinná péče je na místě, pokud dítě nemůže nadále setrvat ve svém rodinném prostředí a jsou zjištěny skutečnosti, které mu zamezují příznivý vývoj a není zabezpečena řádná výchova rodičů (Vyskočil, © 2014). Pro preventivně výchovnou péči slouží středisko výchovné péče (Hrušáková, Králíčková, 2006).

Tam, kde rodina o dítě není schopna či ochotna náležitě pečovat a nelze výchovu dítěte zajistit jiným možným způsobem, je nařízena ústavní výchova (Matoušek, 2008). Ústavní výchova by tedy měla dle Vyskočila (2014) představovat až krajní a poslední možnost, kdy není možné jiné vhodné opatření.

Jak uvádí Hrušáková a Králíčková (2006), ústavní nebo ochranná výchova je zajišťována ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči. Jednotlivými zařízeními jsou:

- a) diagnostický ústav,
- b) dětský domov,
- c) dětský domov se školou,
- d) výchovný ústav.

Novotný (2015) vysvětluje skutečnosti, na jejichž základě je dítě přijímáno do zdravotnických a školských zařízení. Zdravotnické zařízení přijímá dítě po nařízení ústavní výchovy prostřednictvím rozhodnutí soudu či v případě předběžného opatření soudu o umístění dítěte do ústavní péče. Dítě může nastoupit do zařízení také po dohodě s rodiči. Matoušek (2008) upřesňuje, že ústavní výchova je opatření navržené orgánem sociálně-právní ochrany dětí a musí vždy dojít ke schválení soudu. Než je soudem nařízena ústavní výchova, je povinen zkoumat, zda není možnost, aby výchova dítěte byla zajištěna formou náhradní rodinné péče nebo v některém ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (Matoušek, 2008).

Do školských zařízení může být dítě přijato na základě obdobných skutečností jako do

zdravotnických zařízení. Méně časté je umístění z podnětu rodičů. Do těchto zařízení může být dítě také umístěno z důvodu neodkladného pobytu na žádost OSPOD (Novotný, 2015). Dle Matouška (2008) ústavní výchově nemusí nutně předcházet ochranné opatření. Mohou nastat ale i akutní případy, přičemž soud musí rozhodnout do 24 hodin v rámci návrhu předběžného opatření. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, uvádí, že soud rozhodne o nařízení ústavní výchovy tehdy, kdy dříve učiněné všechny jiné možnosti náhradní rodinné výchovy selhaly a předchozí opatření nevedla k nápravě. Jedná se o situace, kdy je výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho vývoj vážně narušen nebo ohrožen takovým způsobem, že je to v rozporu se zájmem dítěte. Mohou nastat také vážné důvody, pro které nemůže být rodiči zabezpečena výchova dítěte, např. úmrtí rodičů apod.

Dle zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, rozhodnutí soudu, které nařizuje ústavní výchovu, obsahuje již konkrétní zařízení, do kterého má být dítě umístěno. V tomto stadiu je soudem přihlíženo zejména k zájmům dítěte a k vyjádření OSPOD. Pro soud je podstatné, aby bylo dítě umístěno co nejbližší bydlišti rodičů či jiných osob blízkých dítěti. To samé platí i v případech, kdy se rozhoduje o přemístění dítěte do jiného zařízení v rámci výkonu ústavní či ochranné výchovy.

1.1.1 Výchovný ústav

Matoušek (2008) ve Slovníku sociální práce uvádí, že výchovný ústav pro děti a mládež je spojením dětského domova se základní školou a výchovného ústavu pro mládež. Těchto ústavů existuje v českém prostředí pouze několik. Výchovné ústavy pro děti a mládež jsou zařízení spadající v České republice až na výjimky do oblasti školství, v nichž se provádí ústavní a ochranná výchova. Děti mohou být však umístěny do těchto ústavů také na základě dohody s rodiči.

Výchovné ústavy patří mezi školská zařízení a jsou určeny pro děti, dospívající, adolescenty starší 15 let a mimo to také pro děti starší 12 let, které nemohou být pro své poruchy chování umístěny do jiného zařízení (Matoušek et al., 2014). Podle Jedličky et al. (2015) je pro výchovný ústav specifická organizační jednotka, tzv. výchovná skupina. Jednotlivé výchovné skupiny mohou tvořit děti různého věku i pohlaví. Výchovná skupina se může skládat z pěti až osmi dětí v závislosti na jejich mentálním či zdravotním postižení, přičemž záleží také na míře obtížnosti výchovy.

Výchovný ústav má být v rámci sociálně-pedagogické činnosti zaměřen na celkový rozvoj, změnu a podporu osobnosti jedince a jeho sociálního okolí. Dětem v ústavu je poskytována vzdělávací, výchovná či převýchovná a sociální péče (Matoušek et al., 2014). Poskytovaná péče je dlouhodobá a jejím privilegiem je příprava na budoucí povolání (Matoušek, 2008). Školní výuka a příprava na zaměstnání je ve většině případů realizována přímo ve výchovném ústavu (Matoušek et al., 2014). Výukové programy mohou mít podobu kurzů a praktických školení pro hůře vzdělavatelné děti či v případě krátkodobého pobytu ve výchovném ústavu. V případě dlouhodobého pobytu se jedná o formu odborného učiliště zakončeného výučním listem a odborného učiliště bez výučního listu (Matoušek, Kroftová, 2003).

Ve výchovném ústavu je možné zřídit nejméně dvě a nejvíce šest výchovných skupin. Ministerstvo uděluje výjimky pouze v případech, které musí být náležitě opodstatněny (Jedlička et al., 2015). I když byla zákonem č. 109/2002 Sb. omezena velikost výchovných skupin, do nichž jsou svěřenci zařazováni podle toho, jaký absolvují vzdělávací program, a také jejich počet v jednom ústavu, k zásadní změně, která by řešila alternativní formy péče o rizikovou mládež, zatím v České republice nedošlo (Matoušek, 2008).

Jednotlivé typy a oddělení výchovných ústavů (např. výchovný ústav pro nezletilé matky s dětmi, výchovný ústav pro svěřence s drogovou závislostí a jiné) jsou stanoveny vyhláškou č. 438/2006 Sb. (Jedlička et al., 2015).

1.1.2 Diagnostický ústav

Zásadní postavení v soustavě ústavních zařízení zajišťujících v České republice výchovu ohrožených dětí a rizikové mládeže od 3 do 18 až 19 let má podle zákona č. 109/2012 Sb. diagnostický ústav (Matoušek, 2008).

Diagnostický ústav plní úkoly diagnostické, výchovně vzdělávací, terapeutické (v oblasti psychologické, sociální, pedagogické), organizační metodické a koncepční. Diagnostický ústav má ministerstvem určenou oblast působnosti – územní obvod (Jedlička, 2004, str. 308).

Dle Analýzy sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi (© 2014) je v diagnostickém ústavu poskytována péče po dobu nezbytně nutnou dětem s nařízeným předběžným opatřením, nařízenou ústavní výchovou či dětem, kterým byla uložena ochranná výchova. Do

takového typu ústavu může být dítě umístěno i na žádost rodičů nebo jiných osob, které jsou odpovědné za jeho výchovu (Matoušek, 2008). V diagnostickém ústavu může být také poskytnuta péče dětem na útěku z jiných zařízení či z místa dočasného pobytu nebo podmíněného umístění (Jedlička et al., 2015).

Pobyt v diagnostickém ústavu může být buď nařízený soudem, nebo dobrovolný. Dobrovolné pobyty jsou využívány v malé míře, naprostá většina svěřenců přichází do ústavu na nedobrovolný pobyt nařízený soudem (Matoušek, Kroftová, 2003).

Diagnostické ústavy patří mezi školská zařízení a jejich účelem je během nanejvýše osmi týdnů vytvořit celkové hodnocení dítěte a jeho rodinné situace (Analýza sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi, © 2014). Po komplexním vyšetření je dítě předáno do péče jiných zařízení jako je dětský domov nebo výchovný ústav, případně se vrací zpět do své rodiny (Matoušek et al., 2014).

Organizační jednotkou je v diagnostickém ústavu stejně jako ve výchovném ústavu výchovná skupina (Matoušek et al., 2014).

1.1.3 Dětský domov

Jedlička et al. (2015) uvádí, že dětské domovy zajišťují péči dětem bez vážných poruch chování. Jedná se o zařízení pro děti, které nemají možnost vyrůstat v rodině z různých důvodů (Matoušek, 2008). Vzhledem k tomu, že jsou zde umístěny děti, které se nepotýkají s vážnými poruchami chování, vzdělávají se ve školách, které nejsou součástí dětského domova (Analýza sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi, © 2014). Dětské domovy tvoří rodinné skupiny složené z dětí různého pohlaví a věku. V dětském domově jsou zpravidla minimálně dvě a maximálně šest skupin. Rodinná skupina se skládá nejméně z pěti a nejvíce z osmi dětí. Rozhodujícími kritérii pro počet dětí ve skupině je mentální a zdravotní úroveň každého dítěte (Jedlička, 2004). Do dětského domova mohou být umísťovány děti ve věku od 3 do nejvýše 18 let a rovněž zde mají možnost pobytu nezletilé matky spolu se svými dětmi (Analýza sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi, © 2014).

V Analýze systému náhradní péče v Pardubickém kraji v kontextu zjišťování potřeb mladých lidí opouštějících tento systém (© 2018) je uvedeno, že dětské domovy plní zejména výchovnou, sociální a dle Jedličky et al. (2015) také vzdělávací funkci. Jedlička et al. (2015) tvrdí, že v dětském domově je o každé dítě pečováno dle jeho individuálních

potřeb. Přestože do dětského domova bývají děti umístěny převážně ze sociálních důvodů, často přichází dítě do zařízení i s problémy výchovnými, osobnostními a zdravotními. Ve většině případů děti přicházejí do dětského domova jako nechtěné z rozpadlých či dysfunkčních rodin, nebo přímo z kojeneckých ústavů.

1.1.4 Dětský domov se školou

Do dětského domova se školou jsou umisťovány děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Pokud v průběhu povinné školní docházky nastanou skutečnosti, při kterých pomínou důvody pro zařazení dítěte do školy zřízené při dětském domově, je dítě přeřazeno do školy, která není součástí dětského domova se školou. Pokud dítě po absolvování povinné školní docházky vzhledem k poruchám chování nenastoupí na střední školu mimo zařízení či do zaměstnání, je přeřazeno do výchovného ústavu (Analýza sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi, © 2014).

1.1.5 Příčiny umístění do dětského domova

Novotný (2015) uvádí nejčastější důvody pro odebrání dítěte z rodiny a jeho následné umístění do ústavní péče:

- alkoholismus a užívání návykových látek rodiči,
- prostituce rodičů,
- zneužívání a týrání dítěte,
- nezvládání výchovy dítěte
- nízká sociální úroveň rodiny,
- trestná činnost rodičů (včetně výkonu trestu).

Analýza sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi (© 2014) udává možné důvody pro umístění dítěte do zařízení, přičemž tyto důvody nastávají při vážném ohrožení či narušení vývoje dítěte. Možné příčiny stanovuje Metodické opatření č. 7 Věstníku MZ (2005):

- a) zdravotní,
- b) zdravotně-sociální,
- c) sociální.

Mezi zdravotní důvody pro přijetí do zařízení se řadí nutnost trvalé či dlouhodobé zdravotní a ošetrovatelské péče o dítě či naopak příčina ze strany rodičů vzniklá

hospitalizací rodiče, pobytem rodiče v léčebně, infekce v rodinném prostředí aj.

Zdravotně-sociálními důvody mohou být situace, kdy dítě nemůže vyrůstat ve své rodině i bez nutnosti zdravotní a ošetrovatelské péče. Jedná se zpravidla o případy „odložených“ dětí do ústavního zařízení pro jejich zdravotní handicap.

Všechny ostatní důvody, pro které bylo dítě umístěno do ústavního zařízení, i přesto, že by mohlo vyrůstat ve své rodině, jsou důvody sociální. Důvodem může být rozpad rodiny, výkon trestu rodičů, úmrtí rodičů, dítě před umístěním do náhradní rodinné péče aj. Dítě umístěné do zařízení ze sociálních důvodů většinou nevyžaduje žádnou diagnostickou či terapeutickou lékařskou a ošetrovatelskou péči.

Zdravotní, zdravotně-sociální a sociální důvody se mohou prolínat a měnit v průběhu pobytu dítěte v zařízení.

Dle Matouška a Kroftové (2003) jsou hlavními kritérii, která vedou k návrhu ústavní výchovy:

- množství výchovných opatření využitých před návrhem ústavní výchovy,
- přestupky, trestná činnost a jakékoliv protiprávní jednání,
- počínající závislost na drogách, alkoholu,
- počínající gamblerství,
- nerespektování rodičů či jiných osob odpovědných za jejich výchovu,
- sexuální promiskuita,
- útěky z domova,
- zahálčivý způsob života,
- členství v problémové partě a jiné.

Mnoho pracovníků dětských domovů se shoduje na sociálním původu dětí, které jsou umístěovány v jejich zařízeních. Kromě dětí se závažným zdravotním postižením, které vyžadují pravidelnou péči, ve většině případů dítě pochází z rodiny sociálně slabé. V těchto rodinách se často vyskytují sociálně patologické jevy, přičemž se jedná o různé závislosti, např. závislost na návykových látkách či gamblerství (Analýza sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi, © 2014).

1.1.6 Rizika umístění do dětského domova

Jedním ze základních předpokladů současných teorií příznivého vývoje dítěte je stabilní a vhodné prostředí, v kterém by dítě mělo vyrůstat, a to až do doby, kdy se stane nezávislým na pečujících osobách. Řada výzkumných studií prokazuje, že dítě postrádající stálé prostředí (např. vyrůstající v řadě ústavů, kde o ně pečuje střídající se personál, ale také dítě, které vyrůstá postupně v mnoha rodinách s měnícími se rodičovskými postavami) má později v životě více problémů se sebehodnocením, s duševní vyrovnaností, s výkonem ve škole, s pracovním uplatněním a s navazováním partnerských vztahů než dítě vyrůstající v prostředí stabilním (Matoušek, 2008).

Umístění dítěte do dětského domova či jiného ústavního zařízení provází řada rizik, která mohou být způsobena určitými nedostatky ústavní výchovy. Dle Kovaříka et al. (2004) je odborníky prokázáno, že dlouhodobá ústavní péče má negativní vliv na zdraví a vývoj dítěte, ale i přes tuto skutečnost se počty dětí umístěných do ústavních zařízení nezmenšují a doba pobytu v dětském domově či jiném zařízení se nekrátí.

Ze zásady „nejlepšího zájmu dítěte“ a z práva na rodinné prostředí vyplývá, že pro zdárný a zdravý vývoj každého dítěte je nejpřívětivější prostředí stálé, emočně vřelé a zejména pro dítě pochopitelné (Kovařík et al., 2004). Dlouhodobý pobyt v ústavním zařízení zanechá v životě dítěte a během jeho vývoje krátkodobé, ale i dlouhodobé následky.

Novotný (2015) definuje pojem ústavní péče jako specifické sociální prostředí, pro které je charakteristická řada skutečností majících vliv na vývoj dětí vyrůstajících v ústavních zařízeních. Děti umístěné do ústavního zařízení nemají takový typ péče, jako děti vyrůstající v přirozeném rodinném prostředí zásadním pro normální fyzický i psychický vývoj. Důsledky těchto specifických skutečností můžeme vnímat kterýmukoli možným způsobem od pozitivních, přes běžné a neutrální, až po ty negativní, ohrožující celkový vývoj dítěte včetně osobnostního a sociálního.

V závislosti na problémech s adaptací s běžným sociálním prostředím a narušením normálního vývoje dítěte se zkoumá vliv pobytu v ústavním zařízení na příznivý vývoj a osobnost dítěte v několika oblastech:

- fyzický růst,
- uspokojování psychických potřeb a psychická deprivace,
- nepřítomnost mužské role,

- sociální aspekt ústavní péče,
- rizikové a patologické chování,
- narušení vlastností osobnosti,
- vývoj citové vazby.

V mnoha případech ústavní péče není dle Kovaříka et al. (2004) dostatečně dodržována zásada „nejlepšího zájmu dítěte“, o které pojednává mimo jiné Úmluva o právech dítěte. Dle Vágnerové (2012) ústavní péče nezahrnuje vzájemné sdílení a je chápána pouze jako dočasná. Mezi dítětem a vychovatelem se nevytváří žádný hlubší vztah, jelikož osoby vychovatelů mají svůj vlastní život mimo dětský domov. Vychovatelé mají většinou ke každému dítěti jiný postoj, avšak existují situace, kdy má vychovatel k dítěti příliš velkou citovou vazbu, než je obvyklé. Základním požadavkem pro činnost vychovatele je proto vychovatelská profesionalita, přičemž vychovatel dítě nenechá vstoupit do svého osobního života (Vágnerová, 2012).

Dle Vágnerové (2012) mohou být možnými riziky umístění dítěte do dětského domova skutečnosti, které nemusí v životě dítěte nastat hned při nástupu do zařízení, ale mohou se projevovat postupně, např. při nástupu do školy. Jednotlivá rizika mohou být:

- celkové vývojové opoždění,
- zvýšená zranitelnost,
- neschopnost účelného využití rozumových schopností,
- horší školní prospěch (nepozornost, neschopnost pracovat samostatně a systematicky aj.),
- hyperaktivita spojená s poruchou pozornosti,
- změna citového prožívání a vztahů k okolí,
- neschopnost orientace v projevech ostatních lidí.

1.2 Úloha sociálního pracovníka v dětském domově

Jak uvádí Matoušek (2008), sociální pracovník je vystavován problémům a situacím klientů, ke kterým nemůže být emocionálně ani postojově neutrální. Proto k jeho osobnostním předpokladům patří především empatie. Talent vcítit se do situace jiného člověka, povšimnout si skrytých stránek jeho problému a podporovat jej v řešení schopnost empatie doplňují. Obecně jsou všechny odborné požadavky a činnosti sociálního pracovníka v České republice ukotveny v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Role sociálního pracovníka v dětském domově je velmi významná, jelikož děti v osobách, které jim jsou nápomocné, hledají určité kvality – ať už se jedná o čestnost, neformálnost, ale i profesionální přístup nebo o empatii a schopnost „dobrého posluchače“. Vztah dítěte a sociálního pracovníka jako profesionála patří k nejdůležitějším faktorům ústavní péče (Cossar et al., 2013).

Matoušek (2008) definuje sociálního pracovníka jako osobu, která vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy, řeší sociálně-právní problémy, poskytuje sociální poradenství a sociální rehabilitaci, věnuje se depistážní činnosti, zajišťuje sociální prevenci a mimo jiné je klíčovým pracovníkem v krizové intervenci.

Mezi každodenní činnosti sociálního pracovníka v dětském domově patří spolupráce s ostatními orgány a institucemi. Jedná se zejména o spolupráci s těmito institucemi:

- obecní úřady obce s rozšířenou působností – orgány sociálně právní ochrany dětí,
- dozory státního zastupitelství,
- soudy,
- diagnostické ústavy,
- MŠ, ZŠ, SŠ, případně i VŠ,
- neziskové organizace,
- úřady práce v oblasti vyplácení dávek SSP,
- zdravotní pojišťovny,
- banky (vkladní knížky dětí apod.),
- dětské lékaři, odborní lékaři (Vnitřní řád DD Senožaty, 2014).

Dle Analýzy sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi (© 2014) dětské domovy nejčastěji spolupracují s OSPOD, zdravotnickými zařízeními a soudy.

Pro výkon povolání sociálního pracovníka v dětském domově je nezbytné potřebné vzdělání. V rámci odborné způsobilosti musí mít sociální pracovník dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, minimálně vyšší odborné nebo vysokoškolské vzdělání v sociální oblasti (sociální práce, sociální politika sociální a humanitární práce, sociálně právní činnost, sociální péče, sociální patologie). Sociálním pracovníkem v dětském domově se také může stát člověk, který absolvoval akreditované vzdělávací kurzy ve výše uvedených oblastech, s podmínkou výkonu několikaleté praxe. Sociální pracovník se musí každý rok zúčastnit 24 hodin dalšího vzdělávání formou akreditovaných kurzů, stáží, konferencí, které prohlubují a navazují na jeho odbornou způsobilost. Toto vzdělávání zabezpečuje zaměstnavatel a je ze zákona povinné pro výkon povolání v dané oblasti.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, dále definuje předpoklady k výkonu povolání sociálního pracovníka, k nimž patří způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost, zdravotní a odborná způsobilost. Do profesních předpokladů sociálního pracovníka v dětském domově můžeme také zařadit znalost legislativy týkající se práce v daném zařízení a znalost práce s počítačem. Dále by měl sociální pracovník umět prokázat se vědomostí a pochopením etických souvislostí v sociální práci a následném správném rozhodnutí a vyřešení problému s přihlédnutím k etice (Dávidová, 2012). Jinou kategorií pracovníků tvoří pracovníci v sociálních službách, tzv. zdravotně sociální pracovníci.

1.2.1 Právní předpisy užívané při práci sociálního pracovníka v dětském domově

Mezi nejčastěji používané právní předpisy v dětském domově patří:

- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění,
- Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy,
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník,
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění,
- Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících,
- Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád,
- Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím,
- Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů,
- Zákon č. 499/2004 Sb., o archivní a spisové službě,

- Zákon č. 2/1993 Sb., listina základních práv a svobod, v platném znění,
- a další (Dětský domov Humpolec, © 2015).

1.3 Příprava na samostatný život a možnosti následné péče v ČR

Dítě v dětském domově získává odlišné životní zkušenosti oproti dítěti vyrůstajícímu v rodině. Mladý dospělý má od svého budoucího života různá očekávání. Život v ústavním zařízení spočívá ve větší konformitě – dítěti jsou vždy zajištěny základní životní potřeby a mladý dospělý opouštějící dětský domov mnohdy odchází s očekáváním, že se o něj někdo postará i v budoucím životě. Bohužel tomu tak není a každý se musí postavit na vlastní nohy. Často se stává, že mladý dospělý nedokáže převzít zodpovědnost za svůj „život po dětském domově“ a odráží se to v jeho vztahu k ostatním lidem apod. Jedinec je již za řadu let v dětském domově přizpůsoben podmínkám a pravidlům ústavního zařízení a po odchodu z dětského domova neví, jak žít v rodinném společenství a společné domácnosti (Válková, 2017).

V této kapitole bude věnována pozornost přípravě na samostatný život mladých dospělých po odchodu z DD. Budou zmapovány možnosti následné péče a popsány některé nadace a neziskové organizace zaměřující se na pomoc této skupině mladých osob.

1.3.1 Legislativní ukotvení

Zákon č. 109/2009 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, se zabývá problematikou přípravy dětí a mladistvých především v oblasti chystání se na budoucí povolání, z hlediska organizačního zajištění ukončení pobytu v zařízení, věcné podpory při odchodu zletilých ze zařízení a poradenstvím v průběhu a po odchodu ze zařízení.

Nezaopatřené dítě je dle právního řádu každé dítě do ukončení povinné školní docházky i po jejím skončení, pokud se připravuje na své budoucí zaměstnání či mu to jeho stav či nemoc nedovoluje. Obecně se za „nezaopatřené“ dítě do 18 let považuje také nezaměstnané dítě, když je evidováno na úřadu práce a nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti (Matoušek, 2008). Definice nezaopatřeného dítěte souvisí s dobrovolným prodloužením pobytu v ústavním zařízení, jako je např. dětský domov. Pokud se i po dosažení 18 let věku mladý dospělý věnuje přípravě na své budoucí

zaměstnání a je nadále nezaopatřený, zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, stanovuje, že má možnost nadále zůstat v zařízení ústavní či institucionální výchovy. Zařízení mu po uzavření smlouvy je povinno poskytovat péči za daných podmínek, avšak nejdéle do 26 let, přičemž může využívat pobytu v zařízení i mimo něj (Běhounková, 2012). Běhounková (2012) na základě statistických údajů tvrdí, že prodloužení ústavní výchovy využívá jen minimum mladých dospělých a většina odchází ze zařízení hned, jakmile jsou plnoletí.

1.3.2 Proces přípravy na odchod z dětského domova

Častou příčinou problémů mladistvých po odchodu ze zařízení jsou nedostatečné zkušenosti se životem mimo zařízení, což bývá důsledkem toho, že mají přehnaná a nereálná očekávání o životě za branami dětského domova (Běhounková, 2012).

Hlavní výchovné cíle, které dětské domovy vytvářejí v rámci školního vzdělávacího programu dle zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, jsou zaměřeny na rozvoj osobnosti dítěte, samostatné rozhodování, spolupráci s ostatními lidmi, zodpovědnost k sobě i druhým a zájmovou činnost. Prolínají se všemi oblastmi výchovně vzdělávací činnosti a odráží se v programech rozvoje osobnosti dítěte individuálně (Analýza systému náhradní péče v Pardubickém kraji v kontextu zjišťování potřeb mladých lidí opouštějících tento systém, © 2018).

Běhounková (2012) uvádí, že příprava dítěte na vstup do samostatného života by měla probíhat v dětském domově či jiném zařízení zpravidla systematicky a dlouhodobě. Dle Analýzy systému náhradní péče v Pardubickém kraji v kontextu zjišťování potřeb mladých lidí opouštějících tento systém (© 2018) příprava dítěte na samostatný život probíhá v podstatě neustále a v každém věku je v závislosti na možnostech dítěte jiná. Příprava na odchod z dětského domova se týká zejména dětí od věku 16 let.

Dětské domovy se snaží děti připravit na život mimo dětský domov. Učí je dovednostem, které pro ně budou prospěšné pro samostatný život po odchodu ze zařízení. Hlavními body v přípravě jsou bydlení, vzdělávání, správa financí, přístup ke zdravotním službám, možnosti finanční podpory, jednání s úřady, možnosti následné podpory a poradenství atd. (Pacnerová et al., 2015).

Běhounková (2012) se ve své knize zaměřuje na proces přípravy na odchod z dětského domova a následný vstup do života a člení ho do třech fází:

V první fázi se dětský domov soustředí na přípravu na návrat mladého dospělého do rodiny či do samostatného života. Tato fáze začíná zpravidla v den nástupu do zařízení, kdy je vytvořen podrobný plán podpory a péče a plán rozvoje osobnosti. Na základě spolupráce s poskytovateli sociálních služeb je vytvořen plán sanace rodiny. Je důležité, aby každé dítě bylo se všemi výše zmíněnými plány seznámeno a podílelo se během pobytu v zařízení na jeho vyhodnocování a stanovování dalších cílů v závislosti na úrovni jeho vývojových možností.

V druhé fázi se dle Běhounkové (2012) dítěti přidělí specializovaná osoba, která je mu nápomocna při usnadnění nezávislosti během odchodu ze zařízení. Jedná se o tzv. klíčového pracovníka, jenž je jakýmsi důvěrníkem dítěte a provází ho výchovně terapeutickým procesem. Tento pracovník je zodpovědný za veškeré plánování a průběh sociálně rehabilitačního procesu a zároveň je osobou, která dítě podporuje při naplňování osobních potřeb, cílů a zájmů. V souvislosti s klíčovým pracovníkem je užíván tzv. princip garantství, kdy je naplňován současně princip důvěrnosti a blízkého vztahu k jedné osobě v zařízení. Matoušek (2008) garanta definuje jako osobu kompetentní k vypracování individuálního plánu dítěte a průběžné kontrole jeho dodržování. V případě potřeby garant spolupracuje s jinými odborníky a službami. Klíčový pracovník konzultuje s dítětem jeho osobní problémy a po odchodu dítěte ze zařízení v případě zájmu již mladého dospělého je ochoten v kontaktu a poradenství pokračovat.

Součástí druhé fáze je trénování dovedností pro samostatný život. Dle situace je možné zahrnout do celého procesu rodinné příslušníky a udržovat s nimi vzájemný kontakt. Je důležité zajistit případné návazné sociálně-psychologické a preventivně-terapeutické služby, poskytovat dospívajícímu kariérní poradenství a zvyšovat jeho motivaci pro přípravu na budoucí povolání. Kariérní poradenství napomáhá mladému dospělému ke snaze o zajištění vlastního příjmu po odchodu ze zařízení a k jeho finanční nezávislosti.

V rámci druhé fáze se doporučuje uspořádat případovou konferenci, kde se projednávají hlavní oblasti života dítěte po odchodu ze zařízení. Mezi hlavní oblasti k prodiskutování patří zejména bydlení, partnerské, pracovněprávní a rodinné vztahy.

Ke konci druhé fáze probíhá tzv. rituál loučení s institucí, jenž začíná rozhodnutím o datu

odchodu za zařízení. Rituál tvoří rovinu terapeutickou a rituální. Terapeutická rovina znamená předání důležitých kontaktů mladému dospělému, loučení s klíčovou osobou a rovina rituální zahrnuje loučení s rodinnou skupinou v zařízení a s ostatními členy. Průběh loučení je naplánován s ohledem na věk dítěte, typ zařízení a tradice dodržované uvnitř zařízení a rodinných skupin. Pro odchod ze zařízení je nutná detailní příprava a plán, jedná-li se o odchod dítěte do náhradní či vlastní rodiny nebo do samostatného života (Běhounková, 2012).

Jak uvádí Běhounková (2012), třetí fáze je zaměřena na preventivně-terapeutické poradenství mladého dospělého po odchodu ze zařízení do rodiny nebo samostatného života. Odchod ze zařízení přináší každému jedinci plnou zodpovědnost za svůj život a dospělý jedinec tímto přebírá za dětský domov veškeré rozhodování za svou osobu, a jelikož není vždy jednoduché se s těmito novými skutečnostmi vypořádat, je důležité, aby měl každý možnost obrátit se na někoho, kdo mu bude zprvu intenzivní podporou a následně podporou poradenskou.

Každé zařízení má stanovené hlavní výchovné cíle směřující k celkovému rozvoji dítěte a jeho přípravě na samostatný život. V návaznosti na tyto cíle a individuální potřeby dítěte vypracovávají dětské domovy a další zařízení vlastní programy rozvoje osobnosti, včetně plánu odcházení. Obecně jsou primární výchovné cíle zaměřeny na rozvoj osobnosti dítěte, zodpovědnost a spolupráci, samostatné rozhodování a zájmovou činnost. Na základě těchto oblastí jsou sestavovány programy rozvoje osobnosti (Analýza systému náhradní péče v Pardubickém kraji v kontextu zjišťování potřeb mladých lidí opouštějících tento systém, © 2018).

1.3.2.1 Dosažené vzdělání

Společnost často považuje děti z dětských domovů za problémové a špatně vzdělavatelné. V dnešní době je to však pouze zkreslená představa, jelikož v dětských domovech vyrůstá řada dětí nadaných a ve studiu úspěšných. Některé děti pokračují ve studiu na vysokých školách stejně jako jejich vrstevníci. V případě špatného prospěchu dítěte je zajišťováno doučování a další podpůrná opatření (Maclean et al., 2018).

Ze zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, končí pobyt v dětských domovech v 18 letech věku dítěte. Je však

možnost po dohodě s vedením dětského domova pobyt prodloužit do dosažení středoškolského či vysokoškolského vzdělání.

Vzdělávání a příprava na budoucí zaměstnání hraje významnou roli při uplatnění člověka na trhu práce (Běhounková, 2012). Dětské domovy často spolupracují s psychology, kteří podle výsledků testů doporučují, jaké zaměstnání by bylo pro daného svěřence vhodné. Dobře zvolené povolání totiž velice usnadní hledání budoucího pracovního místa. Dětský domov poskytuje dětem podporu při volbě studijního oboru na střední škole či odborném učilišti po ukončení povinné školní docházky. Při výběru střední školy nebo učebního oboru se bere ohled na rozumové schopnosti dítěte, jeho zájmy a záliby související s budoucím povoláním. Dalším kritériem je dostupnost vybraného studijního oboru v daném kraji (Analýza systému náhradní péče v Pardubickém kraji v kontextu zjišťování potřeb mladých lidí opouštějících tento systém, © 2018). Dle Běhounkové (2012) většina dětí v dětských domovech nemá přesnou představu o svém budoucím povolání, a proto výše zmíněné formy podpory ze strany dětského domova jsou pro ně velmi významné.

Dále dětské domovy spolupracují s konkrétními firmami, u kterých se dítě může vyučit a následně je mu zde nabídnuto pracovní místo, případně i bydlení. Jako přínosné se pro mladistvé jeví i spolupráce dětských domovů s kurátory městských úřadů a s pracovníky úřadů práce.

Rozhodující při uplatnění na trhu práce je nejvyšší dokončené vzdělání. U mladých dospělých se po odchodu z dětského domova předpokládá minimálně základní vzdělání (Lejsková, 2017).

1.3.2.2 Sociální a praktické dovednosti

U dětí v dětských domovech je podporován rozvoj jejich osobních a sociálních schopností umožněním navázání kontaktu s lidmi mimo dětský domov. Dětem takové sociální dovednosti pomáhají v sociálním začleňování (spolupráce s neziskovými organizacemi, kontakt s vrstevníky mimo dětský domov, zájmová činnost) a vytváření nových sociálních sítí. Vychovatelé podporují činnosti zaměřené na budování a rozvoj pracovních návyků a dovedností nezbytných pro integraci na trh práce. Pracovní návyky jsou dětem umožňovány prostřednictvím brigád, na které většina dospívajících chodí přes léto. Děti si také během přípravy na odchod ze zařízení mají možnost vyřizovat osobní záležitosti na úřadě, čímž je podpořena jejich samostatnost. Pracovníci dětem poskytují

informace o možnostech bydlení po odchodu z dětského domova. Velmi přínosný je pro mladé dospělé nábiv praktických schopností a vědomostí. Mladí lidé si zkouší vyplnit různé žádosti, stížnosti, dozví se, jak funguje nájemné bytu apod. V rámci přípravy na odchod ze zařízení jsou seznámeni s jejich právy a povinnostmi a základními pojmy z pracovního práva (Analýza systému náhradní péče v Pardubickém kraji v kontextu zjišťování potřeb mladých lidí opouštějících tento systém, © 2018).

1.3.3 Možnosti následné pomoci

Účelem následné péče je poskytování služeb pro udržení a podpoření žádoucích změn, k nimž u mladého dospělého došlo před odchodem z dětského domova. Klientům je během následné péče ponechána maximální odpovědnost za vlastní život. Plnoletým osobám je po omezenou dobu poskytována pomoc zejména v existenčních oblastech, např. ohledně ubytování. Pomoc však může být poskytována i na požádání klienta v tom, s čím si sám neví rady. Klientovi je také v rámci následné péče umožněno docházet do profesionálně řízené či svépomocné skupiny. Dále je možné spolupracovat s klientovou rodinou či poskytnout klientovi individuální poradenství (Matoušek, 2008).

Ústavní péče má pozitivní i negativní dopad na osoby odcházející z péče v tom smyslu, že poskytuje dětem vzdělávací příležitosti, rodinu a silné vzájemné vztahy. Mladí dospělí se po odchodu z dětského domova zprvu setkávají s řadou výzev, od správy financí až po nezaměstnanost a nedůvěru ze strany společnosti (Diraditsile et al, 2018). Jak uvádí Thomas et al. (2017), mladí lidé odcházející z péče také mnohdy čelí výzvám spojeným s vytvářením a udržováním vztahů. Stejně tak, jako ostatní čerstvě plnoletí mají jistotu ve svých rodinách, tak mladí dospělí odcházející z dětských domovů mají jistotu střechy nad hlavou a veškeré péče v dětském domově a mnohdy netuší, co od budoucího samostatného života očekávat. Věk dokazuje jejich dospělost, ale zkušenostmi s běžným a reálným životem jsou za ostatními vrstevníky v mnoha oblastech pozadu. Zatímco pro děti vyrůstající v rodině jsou určité věci naprosto běžné, mladým dospělým opouštějícím dětský domov je mnohé naprosto cizí a nové. Zpočátku těmto lidem pomáhá sociální pracovník, avšak na jednoho sociálního pracovníka připadá více mladých dospělých po opuštění dětského domova a není pokaždé možné věnovat se každému klientovi na maximum. Pomoc každému mladému člověku, který opustí dětský domov může tedy nabídnout jak sám dětský domov, tak neziskové organizace a stát (Martišková, 2012).

Následná podpora by měla dle Běhouňkové (2012) být součástí cíleného programu

přípravy dětí na odchod ze zařízení pro výkon ústavní i ochranné výchovy. Do procesu přechodu je nezbytné zahrnout podporu a poradenství. Během procesu přechodu mladého dospělého ze zařízení je brán ohled na jeho věk, pohlaví, zdravotní stav, rodinnou situaci, celkovou vyzrállost aj.

1.3.3.1 Pomoc ze strany dětských domovů

Společnost má za to, že za plnoletými se brány dětského domova zavřou a musí se již o sebe postarat sami, avšak není tomu úplně tak. Dětský domov nabízí pomocnou ruku lidem i po jejich odchodu (Martišková, 2012). Domov se zavazuje následnou podporou a poradenstvím pro mladého dospělého po odchodu ze zařízení v závislosti na individuální potřebě jedince. Je kladen důraz na zachování vztahů, které si jedinec v zařízení vytvořil. Se všemi možnostmi, které dětský domov poskytuje po jeho opuštění, je mladý dospělý seznámen v dostatečně dlouhé době před odchodem ze zařízení (Pacnerová et al., 2015).

1.3.3.2 Pomoc ze strany státu

Mladí dospělí po odchodu z dětského domova mají nárok na podporu od státu. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, definují, na co konkrétně mají mladí lidé, kteří opustí dětský domov či jiné zařízení pro výkon ústavní výchovy, nárok.

Mladý člověk má při odchodu ze zařízení dle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, nárok na věcnou pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek, a to dle skutečné potřeby v době propouštění a podle hledisek stanovených vnitřním řádem zařízení, ve kterém vyrůstá. Tento zákon dále garantuje dítěti ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí poskytnout poradenskou pomoc se zajištěním bydlení a práce a při řešení tíživých životních situací. Následující dva roky po propuštění ze zařízení má každý nárok na poskytnutí poradenské pomoci od kurátora.

Dále má mladý člověk možnost využít služeb úřadu práce, jenž v případě, že po opuštění zařízení nemá zajištěné pracovní místo, umožňuje rekvalifikace a inseruje nabídky práce (Lejsková, 2017).

1.3.3.3 Pomoc ze strany neziskových organizací

Děti z dětských domovů mají za sebou dětství, které nemůže být pokládáno za bezstarostné, a před sebou mnohdy nejistou budoucnost. Při odchodu z dětského domova jsou sice formálně dospělí, ale fakticky jsou to pořád děti. Nemají zázemí, neznají příklad fungující rodiny, nemají kam jít, jsou odkázány jen samy na sebe (Dejme dětem šanci, © 2011). Odchod mladého dospělého jak z fungující rodiny, tak z ústavní péče je obecně spojen s mnoha překážkami. V nelehkých situacích jako jsou nedostatek finančních prostředků, potíže při dokončování vzdělání a při hledání zaměstnání, potíže se zajištěním bydlení, mladým lidem odcházejícím z ústavního zařízení doposud zvyklým na základní podporu, pomáhají neziskové organizace. Jelikož následná péče o mladé dospělé vycházející z ústavního zařízení je nejednotná a roztržitá, mnohem přínosnější bývá pomoc právě neziskových organizací, na rozdíl od státních institucí. Neziskové organizace realizují řadu projektů, které podporují mladé dospělé v integraci do běžného života. Cílem je pomoci této skupině osob najít vyhovující pracovní uplatnění, vhodné bydlení a nabídnout jim pomocnou ruku při řešení běžných záležitostí po opuštění dětského domova (Sviráková, 2018). Dle Matouška (2008) je u této skupiny mladých lidí podstatně větší riziko sociálního selhání než u jejich vrstevníků vyrůstajících v běžném rodinném prostředí. Všechny organizace, jejichž náplní je pomoc dětem, usilují především o maximální potenciál dítěte a rovné příležitosti pro všechny děti k dosažení příznivých životních podmínek. V konkrétním smyslu se jedná o dosažení spokojenosti v oblasti zdraví, vzdělání, bezpečnosti, účasti na společenském životě a ekonomické nezávislosti (O'Brien et al., 2006). K významným neziskovým organizacím a nadacím zaměřujících se na pomoc dětem patří:

- **Nadání a dovednosti**

Nezisková organizace Nadání a dovednosti pomáhá především mladým lidem z dětských domovů a pěstounských rodin. V realizovaných projektech připravují tyto mladé lidi na situace, kterým budou čelit po ukončení studia a při osamostatnění. V projektu Rozhled, který je určen mladým osobám ve věku 17–21 let, v rámci čtyřměsíčního mentoringového programu napomáhá mladým dospělým při volbě zaměstnání a snaží se přitom o rozvoj nadání a dovedností jedince. Projekt je zaměřený na následné úspěšné osamostatnění člověka a uplatnění se na trhu práce. Cílem projektu je připravit mladé osoby na konkrétní situace, zvýšit jejich sebevědomí, naučit je, jak se prezentovat a jak

se chovat při jednání. Součástí projektu je individuální kariérní poradenství, exkurze a stáže do firem a organizací v regionu, individuální plán následných aktivit po skončení projektu, mentoring a další. Pro účastníky projektu je připravena řada workshopů a seminářů, během kterých se dozví například jak napsat životopis, motivační dopis a dále se mohou zúčastnit simulací pracovních pohovorů. Tento projekt vede mimo jiné ke zvýšení nezávislosti na sociálním systému. Dalším významným projektem je Můj byt, kdy organizace mladým lidem pomáhá s potřebným vybavením do jejich nového bydlení. Cílem je pomoci jedinci se po odchodu z domova postavit na vlastní nohy a materiálně ho podpořit. Organizace Nadání a dovednosti dále pomáhá mladým dospělým formou projektů Burza práce, Tvoje šance a další (Rozhled, © 2017).

▪ **Dejme dětem šanci**

Organizace se rozhodla dětem a mladým lidem z dětských domovů ulehčit přípravu a vstup do samostatného života co nejvíce. V rámci projektů poskytují komplexní pomoc dětem. Organizace hledá jednotlivce z řad veřejnosti a firemní dárce, kteří se zapojí do podpory těchto dětí v celé ČR. Každý zájemce o zapojení do projektu si může vybrat formu podpory, která je pro něj přijatelná jak po stránce finanční, tak po stránce lidské. Jednou z oblastí podpory je spoření pro děti, kdy podporovatel dítěti spoří formou měsíčních plateb po dobu pobytu dítěte v dětském domově. Naspořená částka bude dítěti k dispozici po opuštění dětského domova a organizace následně dohlíží na účelné využití darovaných prostředků. Další oblastí, v které může podporovatel pomoci, je splnění opodstatněného přání, přičemž je dítěti poskytnuta částka na prostředek, který si dítě přeje. Přání dítěte musí souviset se studiem, zálibou či zdravotní nápravou, kterou nehradí pojišťovna. Dejme dětem šanci dále finančně podporuje dítě při studiu a umožňuje hostitelskou péči, kdy zprostředkuje kontakt s hostitelskou rodinou v době víkendů a prázdnin. Ideální hostitelská péče je taková, kdy kontakt s rodinou přetrvává i po odchodu dítěte z dětského domova. Nejvýznamnější projekty organizace jsou „Podporuj mě...“ aneb adopce „na blízko“, „Pomoz mi do života“, „Děti bez dluhů“, „Strom splněných přání“, „Běhám pro děti“ a další (Dejme dětem šanci, © 2011).

▪ **Nadace Terezy Maxové**

Účelem nadace je všestranná podpora a pomoc znevýhodněným a opuštěným dětem s cílem umožnit jim zdravý a bezpečný život v rodinném prostředí.

Prostřednictvím fondů je poskytována účinná pomoc rodinám, které jsou ohrožené odebráním dětí do ústavní péče. Nadace podporuje znevýhodněné děti vyrůstající v dětských domovech nebo náhradní rodinné péči prostřednictvím grantů v oblasti vzdělávání a rozvoje talentu. Dále se snaží o zlepšení podmínek ke studiu a posilování motivace ke vzdělávání a pomáhá při hledání zaměstnání. Mezi jednotlivé fondy patří konkrétně Krizový fond pomoci, Vzdělávací fond ŠKODA AUTO a Nadace Terezy Maxové dětem, ING Bank Fond Nadace Terezy Maxové dětem a další (Nadace Terezy Maxové, © 2019).

- **Nadační fond Veroniky Kašákové**

Fond je zaměřen na doprovázení mladých dospělých z dětských domovů na jejich cestě do reálného života. Cílem je, aby každé dítě opouštějící dětský domov mělo ze zákona svého průvodce, kterému bude věřit. Průvodce není náhodný člověk z davu. Je to školený mentor, který prošel psychickou způsobilostí a jednou měsíčně dochází na profesionální supervizi. Jeho posláním je předat dětem a mladým lidem co nejvíce zkušeností do běžného života.

Každý mladý člověk, který projeví zájem, získá svého průvodce, se kterým se setkává minimálně rok před odchodem z dětského domova, aby mohl vzniknout láskyplný vztah založený na důvěře. Ještě v dětském domově si stanoví individuální plán, na kterém budou 2x měsíčně společně pracovat např. dokončené vzdělání, výběr vhodného zaměstnání, finanční hospodaření, bydlení, kvalitní vztahy, plnění povinností vůči státu. Po odchodu z dětského domova se společně setkávají až do naplnění tohoto plánu, a především do stabilizování životní situace mladého člověka (Nadační fond Veroniky Kašákové, © 2019).

Fond se tímto snaží o prosazení nové, z veřejných prostředků zatím nehrazené služby pro všechny děti, které ji potřebují. Zakladatelka nadačního fondu, Veronika Kašáková, vyrůstala sama v dětském domově a v rámci programů navštěvuje jednotlivé dětské domovy v České republice, kde formou jednodenní besedy sdílí s dětmi své příběhy (Nadační fond Veroniky Kašákové, © 2019).

- **Nadační fond manželů Livie a Václava Klausových**

Fond manželů Klausových připravuje a podporuje projekty, které napomáhají spoluobčanům při začleňování do plnohodnotného života. Prioritou projektů nadačního

fondy je podpora různých forem vzdělávání. Jednotlivé projekty jsou zaměřeny na jazykové kurzy v České republice i na stáže v zahraničí, stipendia, zájmové kroužky či příspěvky na řidičské průkazy. Jednotlivé projekty jsou zaměřeny především na podporu sociálně slabých dětí a mladých lidí (Nadační fond manželů Livie a Václava Klausových, © 2014).

1.3.4 Možnosti bydlení

Mezi hlavní oblasti procesu přípravy na samostatný život jedince po odchodu z dětského domova patří příprava na samostatné bydlení. Jedná se o formy plného zajištění ubytování, nácvik samostatného bydlení, ale existují i dětské domovy, které dětem žádnou formu pomoci ohledně bydlení neposkytují (Běhounková, 2012). Některé domovy mají vlastní tzv. startovací byty, ve kterých mohou děti bydlet po opuštění zařízení po přechodnou dobu (Placáková et al., 2011). Běhounková (2012) uvádí jako alternativu startovacích bytů bytové jednotky přímo v dětském domově, které se řadí spíše do přípravného procesu na odchod ze zařízení. Bytové jednotky obývají mladiství starší 15 let za účelem získání větší míry odpovědnosti. Pokud dětské domovy nenabízí možnost startovacích bytů, spolupracují s městským či obecním úřadem a snaží se mladému dospělému zprostředkovat např. přidělení sociálního bytu. Dětský domov také spolupracuje s různými organizacemi poskytujícími následnou podporu a péči mladým lidem, která je většinou dočasná. Jedná se především o domy na půl cesty, centra sociální pomoci, azylové domy a intervenční centra. Dle Běhounkové (2012) každý typ zařízení poskytuje různé typy služeb. Výběr zařízení s ubytováním by měl souviset s mírou samostatnosti člověka. Např. domy na půl cesty kromě ubytování mladým dospělým nabízí nácvik dovedností potřebných pro život, zprostředkovávají kontakt s odborníky a úřady při uplatňování práv, napomáhají s obstaráváním osobních záležitostí apod. Azylové domy a ubytovny tyto možnosti podpory nenabízí. Pomoc s přechodem do samostatného života mladým dospělým poskytují domy na půl cesty, které nabízejí zájemcům jak praktickou, tak psychosociální podporu. Mladí lidé přicházejí do domů na půl cesty vždy na vlastní žádost. Do zařízení by měla být přijata každá zletilá osoba, která opustila dětský domov nebo pěstounskou rodinu. Jedinou podmínkou je trestní bezúhonnost (Pěchová, © 2017).

2 Praktická část

2.1 Cíle

Cílem mé bakalářské práce bylo:

1. Zjistit roli sociálního pracovníka při přípravě dětí na integraci do společnosti po odchodu z ústavního zařízení a připravenost dětí na odchod z dětského domova.
2. Zjistit metody a techniky sociální práce využívané sociálním pracovníkem při práci s dětmi v dětském domově při přípravě dětí na integraci do společnosti po odchodu z ústavního zařízení.
3. Zjistit subjektivní názor dětí na integraci do společnosti po odchodu z ústavního zařízení.

2.2 Výzkumné otázky

Vzhledem ke stanoveným cílům byly definovány tyto výzkumné otázky:

1. Jakým způsobem se sociální pracovník podílí na přípravě dětí na integraci do společnosti po odchodu z ústavního zařízení?
2. Jaké metody a techniky sociální práce využívá sociální pracovník při práci s dětmi v dětském domově při jejich přípravě na integraci do společnosti po odchodu z ústavního zařízení?
3. V jakém rozsahu jsou děti informovány o možnostech integrace do společnosti po odchodu z ústavního zařízení?
4. Jaké představy a očekávání mají děti odcházející z ústavního zařízení o svém začlenění do společnosti?

3 Metodika

3.1 Metody a techniky sběru dat

K uskutečnění výzkumné části bakalářské práce jsem zvolila kvalitativní typ výzkumu. K dotazování jsem využila metodu polostrukturovaného rozhovoru se sociálními pracovníci a dětmi z dětských domovů. Polostrukturovaný rozhovor spočívá v předem připraveném okruhu témat a otázek, které nejsou řazeny dle pořadí. Jednotlivé otázky může tazatel během rozhovoru přeformulovat. Tazatel dále může dle potřeby pokládat

doplňující dotazy (Reichel, 2009).

V typickém případě kvalitativní výzkumník vybírá na začátku téma a určí základní výzkumné otázky. Otázky může modifikovat nebo doplňovat v průběhu výzkumu, během sběru a analýzy dat (Hendl, 2012, str. 48).

Nový et al. (2006) vidí odlišnost kvalitativního výzkumu od kvantitativního v podobě cílů výzkumného předmětu a ve využívaných metodách odvíjejících se od jednotlivých cílů i předmětu výzkumu. Dále tvrdí, že účel kvalitativního výzkumu spočívá v odhalování nepoznaných skutečností v oblasti sociálních jevů. Dle Kutnohorské tento typ výzkumu badateli umožňuje o daném jevu získat podrobnější informace.

Kutnohorská (2009) vysvětluje metodu jako způsob dosažení cíle a uvádí, že používání metod je základní podmínkou pro získání nových poznatků. V kvalitativním typu výzkumu kromě nestrukturovaného rozhovoru lze využít rozhovor polostrukturovaný či metodu pozorování. Prostřednictvím rozhovoru tak mohou informanti sdělovat své názory vlastními slovy.

Před každým rozhovorem jsem své informanty seznámila s podstatou výzkumu, cílem a výzkumnými otázkami méj bakalářské práce. Ujistila jsem všechny informanty, že všechna data budou použita pouze pro účely této bakalářské práce. Všichni informanti poskytli ústní informovaný souhlas týkající se anonymního zpracování získaných údajů a použití pro účely vypracování závěrečné práce.

S oběma sociálními pracovníci jsem vedla rozhovor, který trval 30 – 45 minut. Každá sociální pracovnice odpovídala na mnou pokládané otázky, přičemž jsem se dozvěděla i další užitečné informace nad rámec otázek. Rozhovory s dětmi trvaly kratší dobu, jelikož kromě odpovědí na mé otázky pro mě neměly žádné další informace. Otázky jsem pro všechny informanty strukturovala stejným způsobem. Výzkum jsem prováděla od února 2019. V průběhu rozhovoru jsem si zapisovala potřebné poznámky do mého záznamového archu. Stěžejní pro další zpracování dat pro mě však byly nahrané záznamy rozhovoru. Nahrávky byly na žádost informantů po přepisu rozhovoru do písemné formy smazány. Pomocí nahraných záznamů jsem pro vyhodnocování výsledků vytvořila doslovný přepis každého rozhovoru. Dle Hendla (2012) je doslovná transkripce pro detailní vyhodnocení podmínkou. Transkripce je časově náročný proces převodu ústního projevu z rozhovoru nebo ze skupinové diskuse do písemné formy. V rámci doslovného

přepisu je možné důležitá data podtrhávat a na kraji stránky zaznamenat vlastní komentář.

Pro vyhodnocení dat získaných z rozhovorů byla použita metoda otevřeného kódování. Otevřené kódování je jedním ze způsobů, jak zacházet s textovým materiálem. Při otevřeném kódování dochází k odhalování hlavních témat v textu, jimž se přiřazuje označení. Témata jsou propojena se stanovenými výzkumnými otázkami a opírají se o nastudovanou literaturu. Mají vztah s výrazy informantů nebo s novými poznatky výzkumníka vzniklými při práci s textem. Výzkumník během fáze otevřeného kódování sestavuje seznam témat, který postupně třídí a doplňuje (Hendl, 2012). Smyslem otevřeného kódování je tedy soupis širších kategorií u jednotlivých informantů, které tvoří tematicky podobné body, tzv. kódy.

Veškeré kódy byly seskupeny do jednotlivých kategorií, jež jsou následně blíže rozpracovány. Hendl (2012) kategorie definuje jako kategoriální systémy využívané k redukci dat při kódování záznamů rozhovorů, pozorování či dokumentů. Kategorizací označujeme seskupování pojmů odpovídající společně jistému jevu (Strauss, Corbin, 1999). Kategorie, jejichž podkladem byly rozhovory se sociálními pracovníci, jsou:

- Příprava na integraci
- Připravenost dětí
- Angažovanost dětí
- Spolupráce
- Kritéria přístupu k dětem

Kategorie vzniklé na základě rozhovorů s dětmi odcházejícími z dětských domovů:

- Příprava
- Informovanost (Povědomost)
- Očekávání

3.2 Výzkumný soubor

Výzkum byl prováděn ve vybraných dětských domovech z mého okolí v Kraji Vysočina – konkrétně v Dětském domově v Humpolci a v Dětském domově v Senožatech. V jednotlivých domovech se výzkumný soubor skládal vždy z jedné sociální pracovnice a z pěti dětí. Všichni komunikační partneři byli vybráni metodou účelového výběru. Kutnohorská (2009) uvádí, že účelový výběr znamená volbu informantů za účelem

objasnění zkoumaného sociálního jevu a zodpovězení výzkumných otázek a naplnění cílů bakalářské práce.

Dle Kozla (2006) je záměrem kvalitativního výzkumu zjištění podnětů, názorů a postojů ovlivňující chování jedince. Reichel (2009) ve své knize objasňuje, že během kvalitativního přístupu je využívána řada postupů, které se snaží nalézt pochopení zkoumaného sociálního jevu.

Jedním z hledisek pro výběr mého výzkumného souboru byla problematika odchodu z dětského domova, která je tématem mé bakalářské práce. Soustředila jsem se tedy na výběr informantů odcházejících v letošním roce z DD, většinou z důvodu ukončení studia. Dalším kritériem byla role sociálního pracovníka v dětském domově při přípravě dětí na odchod ze zařízení. Z absolvování odborné praxe v dětském domově jsem si byla vědoma dlouholetých profesních zkušeností sociálních pracovníků, tudíž pro mě byl podstatný jejich pohled na specifika odchodu dětí z dětských domovů. Mimo již zmíněná kritéria pro mě byla zásadní ochota informantů spolupracovat a odpovídat na předem připravené otázky pro výzkumnou část mé bakalářské práce.

3.3 Realizace výzkumu

Kvalitativní výzkum byl realizován během února a března 2019. Nejprve jsem tvořila podklady pro uskutečnění rozhovorů s informanty. Sestavovala jsem otázky a témata, která pro mě byla pro realizaci výzkumu a zároveň naplnění cílů praktické části bakalářské práce stěžejní. Otázky jsem si předem připravila dle pravidel polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovor se sociálními pracovníky se skládal ze sedmi otevřených otázek. Rozhovor s dětmi tvořil osm otevřených otázek, z toho v jedné otázce byla využita škála. Během rozhovorů jsem dle potřeby pokládala doplňující otázky.

V únoru 2019 jsem absolvovala odbornou praxi v Dětském domově v Humpolci, kde jsem plnila praxi i předchozí rok. Před nástupem do zařízení jsem informovala ředitele a sociální pracovníky dětského domova o provádění výzkumu k mé bakalářské práci. Výzkum jsem dále měla možnost provádět v Dětském domově v Senožatech po doporučení sociální pracovníce z Dětského domova v Humpolci. Samotný výzkum jsem formou rozhovorů realizovala v prostorách jednotlivých zařízení. Se sociálními pracovníky jsem vedla rozhovor v jejich kancelářích, za dětmi jsem docházela provádět

rozhovory do prostor jejich rodinných skupin. V rámci výzkumu vznikly tedy dva rozdílné rozhovory – rozhovor se sociálními pracovníci v dětských domovech a rozhovor s dětmi, připravujícími se na blížící se odchod z dětského domova.

4 Výsledky

Kategorie, jejichž podkladem byly rozhovory se sociálními pracovníci:

- Příprava na integraci
- Přípravenost dětí
- Angažovanost dětí
- Spolupráce
- Kritéria přístupu k dětem

Kategorie: Příprava na integraci

Kategorie zahrnuje kódy: výchovné činnosti, besedy, preventivní programy, kurzy, projekty, finanční gramotnost

Obě informantky při rozhovoru sdělily, že příprava dětí na samostatný život začíná již v 15 letech dítěte. Ze strany dětí je důležitá správná volba studijního oboru, v kterém se připravují na budoucí povolání. Ze strany dětského domova se jedná o výchovné činnosti zahrnující základní sebeobsluhu, úklid, vaření, finanční gramotnost, přičemž se děti učí hospodařit s vlastními penězi. Sociální pracovnice z DD Senožaty rozvedla téma finanční gramotnosti: *"Dětem je zřízen vlastní účet, kam jim chodí např. výživné, sirotčí důchod či výplata z brigády, přičemž se svými penězi hospodaří samostatně. Dále je možnost zařídit dítěti např. stavební spoření. Na oblast financí je kladen velký důraz při přípravě na samostatný život."*

Děti se účastní kulturních akcí, besed, preventivních programů zaměřených na témata rizik souvisejících s dospíváním. Dále jsou děti zapojovány do různých projektů orientovaných na přípravu na odchod z dětského domova.

Sociální pracovnice z DD v Humpolci se zmínila o vedení dětí k samostatné komunikaci s úřady: *„Samotná příprava začíná již v 15 letech dítěte, kdy si vyřizuje občanský průkaz. Na úřad s nimi jdeme, ale snažíme se, aby si záležitost vyřídili sami. Dítě je samozřejmě předem připraveno a projde si informačním rozhovorem s vychovatelkami, přičemž mu*

vysvětlují, jaká práva a povinnosti mu vznikají při dosažení 15 let, že se stává občanem ČR a má trestní odpovědnost atd.“

Kategorie: Přípravenost dětí

Kategorie zahrnuje kódy: plná připravenost, finanční připravenost, individuálnost

Sociální pracovnice z DD Senožaty uvedla: „Vzhledem k výchovné činnosti a účasti dětí na besedách a zapojení se do projektů pořádaných pod záštitou nadací a organizací, s kterými domov spolupracuje, si myslím, že jsou děti dostatečně připraveny na odchod z domova. Záleží však na celkové osobnosti dítěte, inteligenci a na jeho vůli.“ Zmiňuje také finanční připravenost, jenž zahrnuje finanční zabezpečení v podobě výživného, naspořených prostředků a také finanční a věcné podpory dětského domova. Každé dítě při odchodu obdrží finanční částku odstupňovanou dle dokončeného vzdělání dítěte.

Sociální pracovnice z DD v Humpolci vidí připravenost dětí v úspěšnosti v životě mladých dospělých po odchodu ze zařízení. Sdělila: „Stává se, že mnozí jsou i nadále závislí na pomoci jiné osoby, někteří volí návrat do rodiny, kde ovšem neskončí dobře.“ Někteří jedinci nezvládají hospodařit se svými penězi a ocitají se v dluhové pasti, další se uchylují k drogové či alkoholové závislosti z důvodu neúspěšného sociálního začlenění.

Kategorie: Angažovanost dětí

Kategorie zahrnuje kódy: právo volby, zájem, obavy, nízké sebevědomí

„Děti se sami rozhodují, do kterého programu se zapojí, a tak záleží na každém z nich, zda se bude dané aktivity účastnit či nikoliv,“ sdělila sociální pracovnice z DD Senožaty a uvedla, že děti se většinou zapojují aktivně, jelikož dané aktivity jsou pořádány v rámci dětského domova.

Informantky při tomto tématu zdůraznily, jak důležitá je neustálá podpora dětí při jejich krocích. Zmiňují, že děti projevují zájem o aktivity zabývající se problematikou odchodu z dětského domova, zajímá je, jak bude vypadat jejich život po odchodu z DD. „Děti mají zájem plánovat svůj budoucí život, tzn. kam povedou jejich první kroky, kde budou bydlet, jakou si seženou práci, zda mají nárok na finanční a věcnou podporu od dětského domova, jaké mají možnosti do budoucna atd.“ Dospívající se ale potýkají i s obavami ohledně budoucnosti. Mnoho z nich má nízké sebevědomí a nevěří si. Někteří se naopak chtějí za každou cenu postavit na vlastní nohy, avšak ve většině případů bez pomocné

ruky brzy po odchodu z DD selhávají.

Kategorie: Spolupráce

Kategorie zahrnuje kódy: OSPOD, soud, neziskové organizace, nadace, veřejnost, domy na půl cesty, chráněné bydlení

Obě sociální pracovnice jako první úřad, s kterým spolupracují při práci s dětmi, uvádí OSPOD. Také zmiňují součinnost se soudem, kterému podávají zprávu při dosažení zletilosti dítěte a spolupracují s ním při prodloužení ústavní výchovy dítěte. Sociální pracovnice z DD Senožaty vyzdvihuje spolupráci zejména s neziskovými organizacemi a nadacemi, jenž vytváří zajímavé projekty pro děti. *„Spolupracujeme s pracovníci různých nadací, například projekt Začni správně pomáhá mladým lidem z dětského domova, aby se po odchodu postavili na vlastní nohy a byli schopni žít plnohodnotný a samostatný život. Konkrétně dětem nabízí doprovázení už za pobytu v DD a následně i po odchodu ze zařízení. Osoba, která dítě doprovází s ním konzultuje otázky spojené se vzděláním či profesí, ale především s běžným každodenním životem. Jedná se např. o hledání práce, zajištění bydlení, komunikaci s úřady.“*

„Dále s námi spolupracuje Vteřina poté, což je skupina mladých lidí, kteří vyrůstali v dětském domově. Jeden člen této skupiny za dětmi jezdí, radí jim, jak se mají zachovat v daných situacích, řeší nějaká jejich příkoří, jejich práva apod. Pak jsou nadace např. manželů Klausových, Terezy Maxové, Olgy Havlové..., to jsou většinou nadace, které pomáhají dětem tím způsobem, že jim platí např. studijní pobyty, autoškolu. Ještě bych zmínila Dejme dětem šanci. Tato organizace vytváří různé projekty zaměřující se na podporu dítěte při odchodu z DD, snaží se pro něj zařídit potřebné vybavení do bytu atd.“

Sociální pracovnice z DD v Humpolci k tomuto tématu dodala, že mimo neziskové organizace spolupracují s domy na půl cesty a poskytovateli chráněného bydlení. Dále uvedla významnou spolupráci s veřejností. *„Je to především veřejnost, s kterou spolupracujeme, veřejnost, která má zájem pracovat s dětmi z dětských domovů a podporovat třeba chráněné sociální bydlení v rámci podniků, kde mohou být mladí dospělí zároveň zaměstnání. Města se pomoci těmto mladým lidem poměrně vzdávají, většinou nám nabízí pomoc charita, církevní organizace a poskytovatelé sociálních služeb.“* Dále informantka zmínila spolupráci s podniky v Humpolci a okolí, kde dospívající mohou vykonávat brigádu a následně je jim nabídnuto i stálé zaměstnání.

Kategorie: Kritéria přístupu k dětem

Kategorie zahrnuje kódy: osobnost dítěte, studium, rodinné zázemí, finanční stránka, pracovní založení, sociální schopnost

Z pohledu sociální pracovníce z DD Senožaty je pro práci s dítětem důležitá škola, kterou dítě navštěvuje, což souvisí s jeho inteligencí. Pohlíží se přitom na celkovou osobnost a vyspělost dítěte. Zjišťuje se, zda jedinec potřebuje vést nebo jedná samostatně.

Bere se ohled na finanční stránku dětí a jejich pracovní založení. Dle přístupu k práci a vystudovaného oboru se pak s mladým dospělým hledá vhodné zaměstnání. Dalším hlediskem pro volbu metod a technik práce s dětmi je jejich rodinné zázemí, zda se budou vracet ke své rodině nebo tuto možnost vůbec nemají.

Sociální pracovníce z DD v Humpolci vyzdvihuje dále sociální zralost dítěte. *„U nás v domově je asi třetina dětí psychiatricky diagnostikovaných, máme zde děti různých forem mentální retardace až po děti s běžnou inteligencí. Některé děti s poruchou osobnosti vzhledem ke své poruše chování neumějí komunikovat s vrstevníky nebo s dospělými, tudíž se pak práce s nimi odvíjí od psychického založení či psychiatrického onemocnění.“* Dále zmiňuje: *„jsou děti odmítající přímou pomoc, ale pro radu za mnou nebo za vychovatelkou si přijdou.“*

Kategorie vzniklé na základě rozhovorů s dětmi odcházejícími z dětských domovů:

- Příprava
- Informovanost
- Budoucnost

Kategorie: Příprava

Kategorie zahrnuje kódy: finanční gramotnost, projekty, plánování

Všichni informanti se shodli se svými odpověďmi na tom, že jsou vychovatelkami a pracovníky DD důkladně připravováni na odchod ze zařízení a na samostatný život. Jeden z informantů vystihl přípravu v DD takto: *„Tety a strejda nás pečlivě připravují na budoucí život. Učíme se finanční gramotnost a účastníme se akcí od projektů Začni správně a Život nanečisto. Přednášku o finanční gramotnosti jsme měli i na lyžařském výcviku.“* Další z informantů uvedl: *„Povídáme si různě s vychovateli, jak bude náš život*

vypadat, až opustíme domov. Taky nakupujeme, vaříme a uklízíme patro. Jsme zapojeni do projektů Začni správně a Out of Home.“ Nedílnou součástí přípravy na samostatný život je příprava na budoucí povolání. Informantka z DD Senožaty sdělila: *„Hlavně mě podporují ve studiu a snaží se mě vést k samostatnosti a odpovědnosti.“*

Každý dospívající se při přípravě na odchod z DD soustředí nejvíce na určitou oblast. Většina informantů se při přípravě nejvíce soustředí na hledání vhodného bydlení a zaměstnání. Zajímá je, jak na tom budou po finanční stránce po odchodu ze zařízení a při výběru povolání je pro ně důležité, aby je vykonávaná práce bavila. Je pro ně podstatná provázanost studia a budoucího zaměstnání. Jedna z informantek uvedla: *„Je pro mě důležité dokončení školy, abych pak našla dobré pracovní uplatnění.“* Část informantů zmínila problematiku integrace, např. jeden z informantů řekl: *„Soustředím se na začlenění se do společnosti a do běžného života.“*

Kategorie: Informovanost

Kategorie zahrnuje kódy: znalost, nedostatky

Každý dospívající v závislosti na jeho inteligenci, povahových rysech a celkové mentální vyspělosti vstřebává informace od vychovatelek a dalších osob podílejících se na jeho výchově jinak. Nebo naopak nejeví zájem o jakoukoliv formu poradenství.

Šest informantů z deseti pomocí škály znázornilo, že jsou dostatečně informováni o možnostech začlenění do společnosti po odchodu z DD, přesto se budoucího života v mnoha směrech obávají. Jeden z informantů řekl: *„Já si myslím, že nás tety informují o všem dostatečně, ale od nikoho se nedozvím, jak se mám seznamovat s novými lidmi a hledat nové přátele.“* Další z informantů dodal: *„Nemám moc informací o tom, na jaké úřady se mohu kdykoliv obrátit a jak se zaregistruju na úřadu práce, kdybych náhodou nesehnal práci, ale to se asi ještě dozvím.“* Informantka, studentka vyšší odborné školy, poznamenala: *„Chybí mi informace o tom, jaké jsou možnosti práce v cizině, ráda bych v budoucnu chtěla vyzkoušet, jaké to je žít v zahraničí.“*

Kategorie: Budoucnost

Kategorie zahrnuje kódy: nový život, starosti, strach, volnost, osamostatnění

Mladí dospělí opouštějící dětský domov mnohdy netuší, co od budoucího života očekávat. Z jedné strany se těší na volnost, z druhé strany mají obavy z těžkých začátků.

Uvědomují si však svá práva a povinnosti a vědí, že budou muset vynaložit velké úsilí, aby jejich integrace do společnosti proběhla úspěšně.

„*Od svého budoucího života čekám větší volnost, ale zároveň i větší zodpovědnost,*“ sdělil jeden z informantů. Dále uvedl: „*Těším se na samostatný život, ale mám strach ze začátků.*“ Z prvních kroků mají strach téměř všichni informanti. Bude jim chybět jistota zázemí v DD, péče vychovatelek i přátel. „*Ted' to nedokážu posoudit, ale myslím, že po odchodu z DD si uvědomím, co mi chybí a v čem to se mnou tety myslely dobře,*“ uvedl. „*Bude mi chybět jistota mít se na koho obrátit v případě nouze,*“ sdělil další informant.

Další mladý dospělý se vyjádřil takto: „*Těším se, až nebudu pod dozorem, ale mám strach z toho, že se o sebe nedokážu finančně postarat třeba s bydlením.*“ S obavami ohledně bydlení se potýkají čtyři z deseti informantů. Zároveň se však těší na budování vlastního domova, tudíž je zřejmé, že se obávají především placení nájemného a provozních záležitostí.

Mladí dospělí mají také různé představy o svém zaměstnání. Očekávání od pracovního života vystihla jedna z informantek takto: „*Ideálně bych chtěla pracovat v oblasti, pro kterou budu mít vzdělání a zároveň mě uživí.*“ Šest z deseti informantů chce vykonávat práci v oboru, který studují, např. student střední školy má představy zcela jasné: „*Chtěl bych pracovat jako IT specialista ve velké firmě.*“ Pro ostatní čtyři informanty je zásadní finanční ohodnocení a také, aby je práce bavila. „*Budu se v práci snažit, abych tam mohl pracovat co nejdéle a vydělal si hodně peněz,*“ uvedl informant. Další informantka zmínila: „*Představuju si, že budu mít práci, kde bude dobrá atmosféra a která mě bude bavit.*“

5 Diskuse

Bakalářská práce se zabývá problematikou odchodu dětí z dětského domova. Osamostatnění a začlenění do společnosti se týká ve stejné míře dětí vyrůstajících v běžných rodinách a dětí, které vyrůstají v dětském domově. Společnost dle mého názoru nemá dostatek informací o možnostech následné pomoci mladým dospělým po odchodu ze zařízení. Chtěla jsem zdůraznit, jak důležitá je role sociálního pracovníka při práci s dětmi. Snažila jsem se poukázat na to, že tito mladí lidé musí často překonat řadu příkoří, aby jejich integrace do společnosti proběhla úspěšně a byli sami se sebou spokojeni. Společnost tomuto tématu nevěnuje tolik pozornosti, protože si myslí, že o tuto cílovou skupinu dětí se postará stát. Péče o mladé dospělé, kteří opustí ústavní zařízení, však většinou spadá do rukou nadací a neziskových organizací.

V teoretické části bakalářské práce byly pomocí nastudované literatury shrnuty poznatky této problematiky. Dle Chábové (© 2014) současný systém ústavní péče je v mnoha ohledech nefunkční a v přípravě mladých lidí na dospělost ve většině případů selhává. Já jsem se v rámci praktické části práce do prostředí dětských domovů snažila nahlédnout a stanovila si cíle, kterých jsem chtěla dosáhnout pomocí výzkumných otázek.

Prvním z cílů práce bylo zjistit roli sociálního pracovníka při přípravě dětí na integraci do společnosti po odchodu z ústavního zařízení a připravenost dětí na odchod z dětského domova. Prostřednictvím rozhovorů s dvěma sociálními pracovníci jsem zjišťovala, jakým způsobem se podílí na přípravě dětí na samostatný život. Z výzkumu je zřejmé, že sociální pracovníci hrají velkou roli v práci s dětmi a v jejich přípravě na osamostatnění.

Druhým dílčím cílem bylo zjištění, jaké metody a techniky sociální práce využívá sociální pracovník při přípravě dětí na integraci do společnosti po odchodu z ústavního zařízení. Sociální pracovníci poskytují dětem formou pohovorů poradenství ohledně významných oblastí potřebných pro samostatný život. Spolupracují s řadou organizací a nadací, do jejichž projektů, týkajících se úspěšného zvládnutí kroků po opuštění dětského domova, se snaží děti aktivně zapojovat.

Dále jsem si stanovila cíl zjistit subjektivní názor dětí na integraci do společnosti po odchodu z ústavního zařízení. Zkoumala jsem, zda jsou připraveny na odchod ze zařízení a jaké představy mají o svém budoucím samostatném životě. Byla jsem překvapena informovaností dětí o projektech nadací zaměřených na pomoc dětem odcházejících

z dětských domovů. Odpovědi dětí byly stručnější než odpovědi sociálních pracovníků, což je pochopitelné vzhledem k jejich věku a minimálním životním zkušenostem. Přesto jsem se dozvěděla vše podstatné pro naplnění cílů práce a opodstatnění výzkumných otázek.

Vzhledem ke stanoveným cílům byly definovány čtyři výzkumné otázky. První otázka zněla: Jakým způsobem se sociální pracovník podílí na přípravě dětí na integraci do společnosti po odchodu z ústavního zařízení? Zjistila jsem, že sociální pracovník při přípravě dětí na integraci do společnosti hraje velkou roli. Spolupracuje s řadou neziskových organizací a zajišťuje účast dětí na projektech a akcích pořádaných těmito organizacemi, jenž se zaměřují na pomoc dětem odcházejících z dětských domovů. Dále spolupracuje s vychovatelkami v souvislosti s plněním individuálních plánů dítěte a konzultuje s nimi veškeré výchovné problémy a organizační záležitosti. Sociální pracovník se při přípravě dětí na integraci do společnosti řídí různými metodami a technikami, na které jsem se zaměřovala v rámci druhé výzkumné otázky.

Druhá výzkumná otázka zněla: Jaké metody a techniky sociální práce využívá sociální pracovník při práci s dětmi v dětském domově při jejich přípravě na integraci do společnosti po odchodu z ústavního zařízení? Jak již bylo zmíněno, sociální pracovník hraje v přípravě dětí na samostatný život zásadní roli. Prostřednictvím pohovorů poskytuje dětem individuální poradenství v oblastech, které jsou pro jejich samostatný život důležité. Dle Běhounkové (2012) by příprava dítěte na vstup do samostatného života měla probíhat v dětském domově či jiném zařízení zpravidla systematicky a dlouhodobě. Běhounková (2012) dále uvádí, že příprava na odchod z dětského domova se týká zejména dětí od věku 16 let. Myslím si, že pro to, aby integrace dítěte do společnosti proběhla úspěšně, by dítě mělo být dle jeho rozumových schopností připravováno na budoucí osamostatnění mnohem dříve, mělo by si být vědomo svých povinností a vědět si rady s běžnými každodenními záležitostmi. Během procesu přípravy na vstup do samostatného života by však každé dítě mělo mít oporu ve vychovateli, sociálním pracovníkovi či jiné zodpovědné osobě za jeho příznivý vývoj.

Třetí výzkumná otázka zněla následovně: V jakém rozsahu jsou děti informovány o možnostech integrace do společnosti po odchodu z ústavního zařízení? Jak vyplývá z výsledků výzkumného projektu agentury Ipsos (© 2015), mnohdy dětem při odchodu ze zařízení chybí praktické informace pro život. Překvapila mě informovanost dětí

o činnostech nadací a neziskových organizací. Děti se aktivně zapojují do pořádaných akcí a projektů těchto organizací, avšak nemají dostatek informací o tom, že řada neziskových organizací poskytuje následnou pomoc i po odchodu z dětského domova. Většina mladých dospělých má strach z hledání vlastního bydlení, ale neví, že mohou využít možnosti chráněného bydlení či služeb domu na půl cesty. Výběr zařízení s ubytováním by měl dle Běhounkové (2012) souviset s mírou samostatnosti člověka. Např. domy na půl cesty kromě ubytování mladým dospělým nabízí nácvik dovedností potřebných pro život, zprostředkovávají kontakt s odborníky a úřady při uplatňování práv, napomáhají s obstaráváním osobních záležitostí apod. Nabízené služby těchto typů zařízení jsou pro mladého člověka a jeho počáteční nejistotu po odchodu z dětského domova velmi prospěšné.

Čtvrtá výzkumná otázka zněla: Jaké představy a očekávání mají děti odcházející z ústavního zařízení o svém začlenění do společnosti? Pěchová (© 2017) uvádí, že představy dětí o jejich budoucím životě, shánění práce či bydlení se od následné reality, v které se mnozí z nich ocitnou velmi liší. Každý jedinec má rozdílné představy o životě po odchodu z dětského domova. Mezi nejzásadnější body, které děti do budoucna řeší, patří nalezení práce a vlastního bydlení. Dále mají různé představy o studiu – chtějí dokončit školu nebo uvažují o možnostech dalšího studia. Většina dětí v dětských domovech, jak uvádí Běhounková (2012) nemá přesnou představu o svém budoucím povolání, a proto je v této oblasti velmi důležitá podpora ze strany dětského domova. Vzdělávání a příprava na budoucí zaměstnání hraje významnou roli při uplatnění člověka na trhu práce (Běhounková, 2012). Výzkum agentury Ipsos (© 2015) uvádí, že oproti běžné populaci končí spousta dětí z dětských domovů na oborech s výučním listem, což mnohdy omezuje jejich uplatnění na trhu práce. Představy dětí jsou však velmi obecné a rozostřené.

Z provedených rozhovorů a následného zpracování výsledků jsem dospěla k překvapivému zjištění. Měla jsem možnost porovnat situaci ve dvou dětských domovech na Vysočině – v Dětském domově v Humpolci a v Dětském domově v Senožatech, v malé obci nedaleko města Humpolec. Před realizací výzkumu jsem se domnívala, že děti z dětského domova, který se nachází ve městě, budou motivovanější při přípravě na odchod ze zařízení než děti z dětského domova na vesnici. Myslela jsem si, že ve městě děti využívají možností brigád a budou se více orientovat v možnostech, které se jim nabízejí. Zjistila jsem však, že děti z DD v Senožatech mají aktivnější přístup

k účasti na projektech a aktivitách organizovanými neziskovými organizacemi, což se odráželo v jejich odpovědích na pokládané otázky. Z projevu dětí byla zřetelná větší motivovanost, cílevědomost a snaha v životě něco dokázat. Jsem si však vědoma odlišnosti charakterových vlastností a mentálního založení jednotlivých informantů, která se odráží v rozdílném přístupu k plánování budoucího života po odchodu z dětského domova. Důležitým faktem bylo to, že výzkumný soubor v DD Senožaty tvořili chlapci i dívky, oproti DD v Humpolci, kde mými informanty byli pouze chlapci. Jak uvedly obě sociální pracovnice, dívky jsou při plánování jejich budoucnosti samostatnější, cílevědomější a většinou mají jasné představy o svém životě.

Dle Tiskové zprávy MPSV (© 2014) v České republice neexistuje státem garantovaný systém přípravy mladých lidí na odchod z dětského domova. Následná péče o mladé dospělé vycházející z dětských domovů je dle Svirákové (2018) nejednotná a roztržitá. Životní úspěch či neúspěch mladých lidí tak závisí především na dobré vůli a aktivním přístupu vedení každého dětského domova. Výzkum agentury Ipsos (© 2015) zdůrazňuje, že nedostatečná integrace dětí z dětských domovů do běžného života je jedním z dlouhodobých problémů v sociální oblasti. Závěry z výzkumu agentury Ipsos (© 2015) se shodují s údaji v Tiskové zprávě MPSV (© 2014) a potvrzují, že v současné době není zavedena jednotná koncepce, která by se touto problematikou zabývala a pomáhala tak těmto mladým dospělým, aby zvládly velmi těžký přechod.

V rámci výzkumu jsem zjistila, že každý dětský domov má jiný přístup a své zavedené metody, jak postupovat při práci s dětmi. Sociální pracovnice v dětském domově nahlíží na připravenost dětí na jejich integraci do společnosti na základě svých pracovních zkušeností s úspěšností mladých dospělých v jejich budoucím životě. Domnívají se, že z pohledu všech aktivit a přípravných kurzů, které děti absolvují, jsou na samostatný život připraveny. Avšak z pohledu dětí vyplývá, že přes absolvování různých přípravných kurzů a projektů mají obavy, jak se v budoucnu zachovají v konkrétních situacích, při kterých nebudou mít možnost pomoci ze strany DD. Mladí dospělí mají např. strach z navazování nových vztahů – přátelských i partnerských. Dále se obávají určitých situací v oblasti finanční problematiky, např. jak nakládat s výplatou. Děti v DD nemají přesnou představu o měsíčních nákladech na jednotlivé položky, jako je bydlení, elektřina, potraviny aj. (Ipsos, © 2015). Mají strach také z kontaktu s úřady, bojí se, že si sami nebudou umět zařídit např. příspěvek na bydlení apod.

Jak uvádí Pěchová (© 2017), pomoc s přechodem do reality mladým dospělým poskytují domy na půl cesty, které nabízejí zájemcům jak praktickou, tak psychosociální podporu. Zařízení tohoto typu je však v České republice dlouhodobě nedostatek. Z mého pohledu o možnost využití služeb domů na půl cesty není ze strany mladých lidí velký zájem. Na základě provedených rozhovorů s informanty z dětských domovů usuzuji, že od budoucího života očekávají volnost a svobodu, přičemž v domech na půl cesty se musí řídit vnitřními pravidly organizace a plnit stanovený individuální plán. Přestože si bydlení v domě na půl cesty před odchodem z DD dokáže představit málokdo, mnohdy po selhání plánu vlastního bydlení tuto variantu mladí dospělí využívají (Ipsos, © 2015). Mladí dospělí se po odchodu z dětského domova chtějí spolehnout především na přátele a známé a obávají se, že v domě na půl cesty budou kontrolováni stejně jako doposud v dětském domově. Přitom právě domy na půl cesty mohou být pro tuto cílovou skupinu osob vhodnou formou přípravy na život, uvádí Pěchová (© 2017).

Následná péče o mladé dospělé odcházející z ústavního zařízení je nejednotná a roztržitější, mnohem přínosnější bývá právě pomoc neziskových organizací, na rozdíl od státních institucí. Neziskové organizace a nadace nabízí pestrou škálu projektů a kurzů, které podporují mladé dospělé v začlenění do běžného života. Cílem je pomoci této skupině osob najít vyhovující pracovní uplatnění, vhodné bydlení a nabídnout jim pomocnou ruku při řešení běžných záležitostí po opuštění dětského domova (Sviráková, 2018). Myslím si, že by bylo vhodné pomoc dětem odcházejících z dětských domovů garantovat státem. Dle mého názoru by měly být děti do projektů souvisejících s integrací zařazovány automaticky a jejich účast by nebyla dána pouze dobrovolností. Střet s realitou běžného života může být drsný. Zvláště pro mladé lidi, kteří jako samozřejmost brali, že za ně vše vyřizoval automaticky někdo jiný. Z pohledu běžného člověka se zdá nepochopitelné, že někdo nikdy nebyl na úřadě, na poště, nevyřizoval si tramvajenku, nejel sám vlakem. Nepoznal, jaké to je spát v pokoji sám, připravit si snídani nebo nakoupit něco k večeři. Jen mlhavě tuší, jak bez stanoveného programu nakládat s volným časem (Habáň, Buráňová, © 2014). Domnívám se, že by měl být kladen větší důraz na to, aby si děti některé praktické oblasti samostatného života vyzkoušely „nanečisto“ - např. měsíční hospodaření s přidělenými financemi, samostatná možnost bydlení „na zkoušku“, proto aby si děti ještě před úplným osamostatněním zkusily, zda tyto věci zvládnou.

Podle Pěchové (© 2017) mladí dospělí nepotřebují pouze praktickou pomoc, ale také

podporu psychologickou a sociální. Děti považují za své nejbližší osoby mnohdy vychovatelky v DD. Velká fixace dětí na „tety“ z domovů je přirozená, protože jsou v každodenním kontaktu, často od útlých dětských let. Silná fixace na ně může být však po odchodu mladého člověka z DD velkým problémem (Nadace Jistota, © 2015). Pěchová (© 2017) udává, že řada dětí, které vyrůstaly v dětských domovech, jsou nedůvěřivé, ve vztazích bývají submisivní a mají nízké sebevědomí. Neví si tedy rady při řešení vztahů se svými rodiči, sourozenci, ale ani se vztahy na pracovišti.

Výzkum bakalářské práce ukázal, že vzhledem k neustálému rozvoji sociálních služeb je problematice odchodu dětí z dětských domovů věnováno v sociální oblasti málo pozornosti. Za neúspěšnou integraci mladých dospělých z dětských domovů do společnosti stojí dle průzkumu agentury Ipsos (© 2015) čtyři hlavní problémy: nedostatky v systému a omezené možnosti vzdělání, nedostatek informací a utváření vztahů, které ve světě mimo dětský domov nemohou obstát. Doporučila bych dále zaměřit se na praktické dovednosti dětí před teoretickou naukou. Stát by měl zajistit větší a komplexní podporu mladých lidí, kteří v životě neměli takové štěstí jako jejich vrstevníci a zaručit jim rovnocenné podmínky a možnosti.

6 Závěr

Bakalářská práce pojednává o odchodu dětí z dětského domova a jejich přípravě na integraci do společnosti.

Cílem práce bylo zjistit, jakým způsobem se sociální pracovník podílí při přípravě dětí na integraci do společnosti a dle jakých metod a technik se při práci s dětmi řídí. Dále jsem zkoumala subjektivní názor dětí na jejich začlenění do společnosti a jejich představy o svém budoucím životě. Pro naplnění cílů byly vytvořeny výzkumné otázky: Jakým způsobem se sociální pracovník podílí na přípravě dětí na integraci do společnosti po odchodu z ústavního zařízení, jaké metody a techniky sociální práce využívá práci s dětmi, v jakém rozsahu jsou děti informováni o možnostech integrace do společnosti po odchodu z ústavního zařízení a jaké představy a očekávání mají děti odcházející z ústavního zařízení o svém začlenění do společnosti. Data potřebná k naplnění stanovených výzkumných cílů a výzkumných byla získána pomocí polostrukturovaného rozhovoru, který pro výzkum poskytly dvě sociální pracovnice a deset dětí. Výzkum byl prováděn v Dětském domově v Humpolci a v Dětském domově v Senožatech. Pro zpracování a vyhodnocení výsledků byla využita metoda otevřeného kódování. Ze získaných dat bylo zjištěno, že každý dětský domov se řídí svými zavedenými postupy při práci s dětmi.

Sociální pracovnice se během rozhovorů opíraly o své dlouholeté pracovní zkušenosti získané prací s dětmi, proto odpovědi byly většího rozsahu než při rozhovorech s dětmi. I přesto, že děti odpovídaly jednoduše a občas si nebyly jisty svou odpovědí jsem se však dozvěděla podstatné informace pro zpracování výsledků výzkumu.

Došla jsem k závěru, že každé dítě potřebuje individuální přístup nejen při přípravě na odchod z dětského domova, ale i při běžných denních záležitostech. Mladí dospělí, kteří v blízké době opustí dětský domov a začnou žít vlastním a především samostatným životem, se obávají navazování vztahů, obstarávání úředních záležitostí a nakládání s finančními prostředky. Proto by měl být kladen větší důraz na praktickou stránku přípravy na samostatný život oproti teoretické. Zapojení do projektů neziskových organizací a nadací by mělo být automatické, nikoliv závislé na dobrovolnosti dětských domovů.

Bakalářská práce by mohla přinést přehled o možnostech pro mladé dospělé opouštějící

dětský domov či jiné ústavní zařízení a seznámit širokou veřejnost s tím, jakou roli má sociální pracovník při přípravě dítěte na odchod z ústavního zařízení. Mohla by také informovat společnost o činnostech nadací, jenž se zaměřují na pomoc cílové skupině dětí z dětských domovů. Praktická část práce může být zpětnou vazbou pro sociální pracovníky v DD a dalších ústavních zařízeních. Práce může částečně posloužit jako pomůcka při práci s mladými dospělými odcházejícími z dětských domovů. V neposlední řadě práce může být informačním materiálem pro mladé dospělé o možnostech následné péče po odchodu z dětského domova.

7 Seznam použitých zdrojů

1. *Analýza sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi*, 2014 [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2018-11-28]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/files/clanky/17905/analyza.pdf>.
2. *Analýza systému náhradní péče v Pardubickém kraji v kontextu zjišťování potřeb mladých lidí opouštějících tento systém*, 2018 [online]. Pardubice: SKP-CENTRUM, o.p.s. [cit. 2018-11-20]. Dostupné z: <https://www.skp-centrum.cz/files/2e74bdf3d35b206dc51a49503961044f.pdf>.
3. BĚHOUNKOVÁ, L., 2015. *Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči*. Praha: Togga. 208 s. ISBN 978-80-7476-020-4.
4. COSSAR, J., BRANDON, M., JORDAN, P., 2016. Child and Family Social Work. 'You've got to trust her and she's got to trust you: children's views on participation in the childprotection system'. *Child & Family Social Work*, 21 (1), 103–112, doi: 10.1111/cfs.12115.
5. DÁVIDOVÁ, L., 2012. *Sociální práce s klienty dětského domova*. České Budějovice. Bakalářská práce. Teologická fakulta. Jihočeská univerzita.
6. *Dejme dětem šanci*, © 2011 [online]. Praha [cit. 2019-01-15]. Dostupné z: <https://www.dejmedetemsanci.cz>.
7. DIRADITSILE, K., NYADZA, M., 2018. Life after institutional care: Implications for research and practice. *Child & Family Social Work*, 23(3), 451–457, doi: 10.1111/cfs.12436.
8. HENDL, J., *Kvalitativní výzkum*. 3. vydání. Praha: Portál. 408 s. ISBN 978-80-262-0219-6.
9. HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., 2006. *České rodinné právo*. 3. přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita. 400 s. ISBN 80-210-3974-4.
10. JEDLIČKA, R. et al., 2015. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada. 544 s. ISBN 978-80-247-5447-5.
11. JEDLIČKA, R., 2004. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis. 478 s. ISBN 80-7312-038-0.

12. KOVAŘÍK, J. et al., 2004. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál. 167 s. ISBN 80-7178-957-7.
13. KOZEL, R., 2006. *Moderní marketingový výzkum*. Praha: Grada. 277 s. ISBN 80-247-0966-X.
14. KUTNOHORSKÁ, J., 2009. *Výzkum v ošetrovatelství*. Praha: Grada. 175 s. ISBN 978-80-247-2713-4.
15. LEJSKOVÁ, L., 2017. *Problémy spjaté s odchodem z dětského domova do běžného života*. České Budějovice. Bakalářská práce. Teologická fakulta. Jihočeská univerzita.
16. MACLEAN, M. J., TAYLOR, C. L., O'DONNELL, M., 2018. Out-of-Home Care and the Educational Achievement, Attendance, and Suspensions of Maltreated Children: A Propensity-Matched Study, *Journal of Pediatrics*, 198(7), 287-293, doi: 10.1016/j.jpeds.2018.03.027.
17. MARTIŠKOVÁ, Z., 2012. *Odchod plnoletých z dětských domovů*. Pardubice. Bakalářská práce. Fakulta filozofická, Univerzita Pardubice.
18. MATĚJČEK, Z. et al., 2004. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál. 183 s. ISBN 80-7178-304-8.
19. MATOUŠEK, O. et al., 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál. 576 s. ISBN 978-80-262-0366-7.
20. MATOUŠEK, O. et al., 2017. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích*. Praha: Portál. 208 s. ISBN 978-80-262-1242-3.
21. MATOUŠEK, O., 2008. *Slovník sociální práce*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál. 272 s. ISBN 978-80-7367-368-0.
22. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A., 2003. *Mládež a delikvence*. 2. aktualizované vydání. Praha: Portál. 340 s. ISBN 80-7178-771-X.
23. Metodické opatření č. 7, činnost kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do 3 let věku, 2005. [online]. [cit. 2019-03-04]. In: *Věstník Ministerstva zdravotnictví České republiky*, částka 9, s. 20-28. Dostupné z: <https://docplayer.cz/795330-24039-2005-cinnost-kojeneckych-ustavu-a-detskych-domovu-pro-deti-do-3-let-veku.html>
24. *Nadace Jistota*, © 2015 [online]. Praha cit. [2019-03-15]. Dostupné z: <http://www.nadacejistota.cz>.
25. *Nadace Terezy Maxové dětem*, © 2019 [online]. Praha [cit. 2019-01-15]. Dostupné z: <https://www.nadaceterezymaxove.cz>.

26. *Nadační fond manželů Livie a Václava Klausových*, © 2014 [online]. Praha [cit. 2019-01-15]. Dostupné z: <http://nadacnifondklausovych.cz>.
27. *Nadační fond Veroniky Kašákové*, © 2019 [online]. Praha [cit. 2019-01-15]. Dostupné z: <https://www.nfvk.cz>.
28. *Nadání a dovednosti*, © 2019 [online]. Praha [cit. 2019-01-15]. Dostupné z: <https://www.nadaniadovednosti.cz>.
29. NOVOTNÝ, J. S., 2015. *Zdroje resilience a problémy s přizpůsobením u dospívajících*. Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta. 223 s. ISBN 978-80-7464-700-0.
30. NOVÝ, I. et al., 2006. *Sociologie pro ekonomy a manažery*. 2. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Grada. 288 s. ISBN 80-247-1705-0.
31. O'BRIEN, M., BACHMANN, M., HUSBANDS, C., SHREEVE, A., JONES, N., WATSON, J., SHEMILT, I., 2006. Integrating children's services to promote children's welfare: early findings from the implementation of children's trusts in England. *Child Abuse Rev. Special Issue: Integrated Children's Services*, 15 (6), 377-395, doi:10.1002/car.963.
32. PACNEROVÁ, H. et al., 2015. *Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče* [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. ISBN 978-80-7481-138-8.
33. PĚCHOVÁ, J., 2017. *Mladí z dětských domovů nejsou připraveni na reálný život* [online]. [cit. 2019-03-04]. Dostupné z: <http://www.rodina.cz/clanek10999.htm>.
34. PLACÁKOVÁ, L., et al., 2011. *Integrace dětí z dětského domova do běžného života* [online]. Praha: Hospodářská a kulturní studia, Provozně ekonomická fakulta ČZU v Praze [cit. 2018-01-05]. Dostupné z: http://www.hks.re/wiki/integrace_deti_z_detskeho_domova_do_bezneho_zivota
35. REICHEL, J., 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada. 192 s. ISBN 978-80-247-3006-6.
36. STRAUSS, L., CORBIN, J., 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce. 228 s. ISBN 80-85834-60-X.

37. SVIRÁKOVÁ, J., 2018. *Finanční gramotnost a její využití pro osoby vycházející z dětského domova/ústavní péče*. Brno. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická, Katedra fyziky, chemie a odborného vzdělávání.
38. THOMAS, N., PAULSEN, V., 2017. The transition to adulthood from care as a struggle for recognition. *Child & Family Social Work*, 23 (2), 163–170, doi: 10.1111/cfs.12395.
39. *Tisková zpráva MPSV: Kluby Na cestě připravují mladé lidi z dětských domovů na další život* [online]. Praha: Česká správa sociálního zabezpečení [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: www.mpsv.cz/files/clanky/18790/TZ_010814b.pdf.
40. *Tisková zpráva: Integrace dětí z dětských domovů do společnosti*, 2015 [online]. Praha: Ipsos [cit. 2019-03-20]. Dostupné z: https://www.ipsos.com/sites/default/files/201712/tz_unikatni_pruzkum_detske_domovy.pdf.
41. VÁGNEROVÁ, M., 2012. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Sirius, Středisko náhradní rodinné péče. 181 s. ISBN 978-80-87455-14-2.
42. VÁLKOVÁ, J., 2017. *Příprava dětí v dětských domovech na samostatný život*. Zlín. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií.
43. *Vnitřní řád DD*, 2014 [online]. Dětský domov Senožaty [cit. 2018-12-06]. Dostupné z: http://www.ddsenozaty.cz/pdf/vnitri_rad_dodatky.pdf.
44. VYSKOČIL, F., 2014 *Právní úprava náhradní rodinné péče v ČR* [online]. Praha: Středisko náhradní rodinné péče [cit. 2018-11-04]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/files/File/Projekty/Pravni_uprava_NRP_v_CR_2014.pdf.
45. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, 2006. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 37, s. 1257-1289. ISSN 1211-1244.
46. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, 2017. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 48, s. 2978–2991. ISSN 1211-1244.
47. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, 2017. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 111, s. 7662–7681. ISSN 1211-1244.
48. Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, 2017. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 33, s. 1026-1368. ISSN 1211-1244.

8 Přílohy

Příloha 1: Otázky do rozhovorů s dětmi z DD

1. Jak Vás pracovníci DD připravují na Vaše začlenění do společnosti?
2. V jakém rozsahu jste informován o možnostech integrace do společnosti po odchodu z ústavního zařízení? Ohodnoťte dle Vašeho uvážení od 1 do 5.
 - 1
 - 2
 - 3
 - 4
 - 5
3. V jaké oblasti si myslíte, že nemáte dostatek informací?
4. Na co se v plánování Vašeho samostatného života nejvíce soustředíte?
5. Co očekáváte od samostatného života?
6. Co budete nejvíce postrádat po odchodu z DD?
7. Jaké máte představy o svém pracovním životě?
8. Na co se po odchodu z DD nejvíce těšíte a z čeho máte největší strach?

Příloha 2: Otázky do rozhovorů se sociálními pracovníci z DD

1. Jakým způsobem se podílíte na přípravě dětí na integraci do společnosti?
2. Jak jsou děti připraveny na odchod z dětského domova?
3. Jakým způsobem s Vámi děti spolupracují při plánování jejich budoucího samostatného života?
4. S kým spolupracujete při přípravě dětí na integraci do společnosti?
5. Kdy je podle vás dítě připraveno na samostatný život?
6. Jaké metody a techniky sociální práce využíváte při práci s dětmi opouštějícími dětský domov při jejich přípravě na integraci do společnosti?
7. Kterými hledisky na straně dětí se při volbě metod a technik řídíte?
8. Jakou formou poskytujete dětem informace o možnostech podpory, které mohou využívat po odchodu z dětského domova?

9 Seznam zkratek

ČR – Česká republika

DD – Dětský domov

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

MŠ – Mateřská škola

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MZ – Ministerstvo zdravotnictví

OSPOD – Orgán sociálně právní ochrany dítěte

SSP – Státní sociální podpora

SŠ – Střední škola

ÚP – Úřad práce

VŠ – Vysoká škola

ZŠ – Základní škola